

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра: менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Стратегічні напрями удосконалення фінансової діяльності митних органів у боротьбі з контрабандою (на матеріалах Хмельницької митниці)»

(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) магістратури за спеціальністю

072 Фінанси, банківська справа та страхування

Белецький А. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник: Кандидат економічних наук,
доцентка Гуцул І. А.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент: Кандидат історичних наук,
Білецький П. М.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Белецький А. В. Стратегічні напрями удосконалення фінансової діяльності митних органів у боротьбі з контрабандою (на матеріалах Хмельницької митниці). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2025. – 79 с.

У дослідженні проаналізовано історичні закономірності формування митних правопорушень як окремої категорії суспільно небезпечних діянь. Особливу увагу приділено контрабанді, яка розглядалася як дія, спрямована на ухилення від сплати обов'язкових митних платежів, що становила основу таких правопорушень.

Розглянуто основні засади дослідження кримінальної відповідальності за незаконне переміщення предметів через митний кордон України. На основі аналізу наукових праць охарактеризовано сучасний стан вивчення проблематики кримінальної відповідальності за такі правопорушення.

Обґрунтовано науково-практичні підходи до планування та реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності запобігання та протидії контрабандній діяльності. Ці заходи передбачають виконання завдань на короткострокову та середньострокову перспективу відповідно до концептуальних положень, визначених у Стратегії національної безпеки України.

Основна увага зосереджена на створенні умов для своєчасного та належного реагування на протиправну діяльність, пов'язану з контрабандою, з метою зміцнення економічної стійкості держави, зменшення її вразливості до загроз національній безпеці та ліквідації таких загроз.

Ключові слова: економічна безпека, митна безпека, митний кордон, митні правопорушення, контрабанда, запобігання та протидія контрабанді, захист економічних інтересів, державна політика.

SUMMARY

Beletskyi A. Strategic directions for improving the financial activities of customs authorities in the fight against smuggling (based on the materials of Khmelnytskyi Customs). Qualifying scientific work on manuscript rights. Master's thesis for obtaining a master's degree in the specialty 072 Finance, banking and insurance. – Khmelnytskyi Leonid Yuzkov University of Management and Law, Khmelnytskyi, 2025. – 79 p.

The work defines the historical regularities of the formation of the specified offenses as a separate type of socially dangerous acts, the basis of which was smuggling, which was defined as an act aimed at evading the payment of mandatory payments.

The general principles of the investigation of criminal liability for the illegal movement of objects across the customs border of Ukraine are considered. Based on a review of the main scientific works, the current state of research on the issue of criminal responsibility for the illegal movement of objects across the customs border of Ukraine is highlighted.

Scientific and practical approaches to the planning and implementation of measures aimed at increasing the effectiveness of preventing and countering smuggling activities are substantiated. These measures provide for the implementation of short- and medium-term tasks in accordance with the conceptual provisions defined in the National Security Strategy of Ukraine.

The main focus is on creating conditions for a timely and appropriate response to illegal activities related to smuggling, in order to strengthen the economic stability of the state, reduce its vulnerability to threats to national security and eliminate such threats.

Keywords: economic security, customs security, customs border, customs offenses, smuggling, prevention and countermeasures against smuggling, protection of economic interests, state policy.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ЯК ФАКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	9
1.1. Історичні аспекти виникнення, поширення та розвитку контрабандної діяльності.....	9
1.2. Характеристика запобігання та протидії контрабанді як фактору національної безпеки в умовах європейської інтеграції України.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ШЛЯХІВ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Моніторинг дієвості протидії контрабанді в Україні.....	27
2.2. Оцінка ефективності митного контролю в протидії митним правопорушенням.....	36
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ В УКРАЇНІ.....	47
3.1. Пріоритетні напрями запобігання та протидії контрабанді як фактору національної безпеки.....	47
3.2. Зарубіжний досвід боротьби з контрабандою та можливості його використання у вітчизняній практиці.....	54
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	69

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

- ВЕЗ – вільна економічна зона;
- ВМЗ – вільна митна зона;
- ВМО – Всесвітня митна організація;
- ВРУ – Верховна Рада України;
- ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність;
- ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі;
- РЄ – Рада Європи;
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
- ЄС – Європейський Союз;
- ДМСУ – Державна митна служба України;
- ДПСУ – Державна прикордонна служба України;
- ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність;
- КК України – Кримінальний кодекс України;
- КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України;
- КМУ – Кабінет Міністрів України;
- МК України – Митний кодекс України;
- ООН – Організація Об'єднаних Націй;
- ПДВ – податок на додану вартість;
- РНБО – Рада національної безпеки і оборони України;
- СБУ – Служба безпеки України;
- ТКС – транскордонне співробітництво;
- CFSP – спільна закордонна політика та політика безпеки;
- EUROSUR – Європейська система контролю за кордонами;
- ESDP – політика європейської безпеки та оборони;
- EUBAM – Європейська Комісія з питань прикордонної допомоги Україні.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема контрабанди залишається одним із ключових викликів для держави у сфері захисту її економічних інтересів. В умовах незалежності України контрабанда перетворилася на загрозу, що набуває "терористичних форм", впливаючи на функціонування фінансово-економічної, соціальної та безпекової систем країни. Її наслідки охопили всі сфери економічної діяльності, створюючи загрози загальнодержавного масштабу.

Контрабанда є однією з найбільших небезпек для економічної безпеки України. Експерти оцінюють щорічні втрати державного бюджету через контрабанду в межах 63–96 млрд грн. Незважаючи на вжиті заходи, негативна тенденція зберігається. Водночас, починаючи з 24 лютого 2022 року, через військову агресію Російської Федерації і блокування діяльності морських портів, масштаби контрабанди дещо скоротилися.

У сучасних умовах розвитку економічних відносин зростає актуальність забезпечення митної безпеки як невід'ємної складової економічної безпеки держави, що безпосередньо впливає на діяльність підприємств, залучених у митні операції. Згідно з п. 8 Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021, серед ключових викликів у сфері фінансової безпеки визначено втрати бюджетних доходів через поширення «сірого» імпорту та контрабанди.

Крім того, відповідно до п. 6 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, одним із основних напрямів реалізації національних інтересів та забезпечення національної безпеки є сталий розвиток економіки країни та її інтеграція в європейський економічний простір. Це, своєю чергою, передбачає вдосконалення механізмів здійснення зовнішньоекономічної діяльності та ефективну протидію митним правопорушенням.

Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання у сфері запобігання та протидії контрабанді в рамках реалізації стратегій економічного співробітництва та митної реформи. Ці зобов'язання охоплюють співпрацю з такими

міжнародними організаціями, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітня митна організація (ВМО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Рада Європи, Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та Європейський Союз (ЄС).

Зважаючи на це, для України одним із ключових пріоритетів у сфері протидії злочинності є боротьба з контрабандою, яка продовжує набувати все більш складних і організованих форм.

Питання виникнення, поширення та розвитку контрабандної діяльності, а також боротьби з цим злочином на території України стало предметом дослідження значної кількості науковців, серед яких: К. Бережна, І. Бережнюк, О. Вакульчик, А. Вдовиченко, А. Войцещук, І. Гуцул, С. Герчаківський, О. Гребельник, Л. Дорофеева, І. Іващук, М. Каленський, А. Крисоватий, В. Мартинюк, В. Мельник, О. Омельчук, П. Пашко, С. Попіль, Д. Приймаченко, В. Слободян, В. Хомулянський, В. Ченцов та багато інших дослідників.

Аналіз цих праць свідчить, що, поряд із вагомими здобутками в осмисленні складних етапів історії контрабандної діяльності та протидії їй, у дослідженнях простежується певна залежність висновків науковців від використаних архівних джерел.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та визначення стратегічних підходів до вдосконалення діяльності митних органів у протидії контрабанді як ключового чинника забезпечення національної безпеки в умовах європейської інтеграції України.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- здійснити огляд наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів, а також аналіз нормативно-правової бази, що регулює забезпечення безпеки державного кордону, зокрема у контексті запобігання та боротьби з контрабандною діяльністю;

- дослідити та дати характеристику механізмам запобігання й протидії контрабанді, що застосовуються в Україні;

- оцінити сучасний стан функціонування митних органів у сфері протидії контрабанді;

- визначити ключові пріоритети щодо вдосконалення заходів із запобігання контрабанді, враховуючи європейський вектор розвитку України;

- ідентифікувати основні внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці, що виникають унаслідок контрабандної діяльності;

- запропонувати напрями оптимізації та вдосконалення системи запобігання та боротьби з контрабандою в Україні.

Об'єктом дослідження виступає сукупність відносин між фізичними особами, суб'єктами господарювання в сфері зовнішньоекономічної діяльності та державними органами з приводу запобігання та протидії контрабанді.

Предметом дослідження є запобігання та протидія контрабанді як фактору забезпечення національної безпеки в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження в роботі було застосовано методи теоретичного узагальнення, діалектичного та системного підходу, а також метод системного аналізу, причинно-наслідкових зв'язків і порівняння. Зокрема, теоретичні – загальнонаукові та логічні методи пізнання об'єктивної реальності використовувалися для визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження, уточнення змісту основних дефініцій категоріального апарату, а також для обґрунтування методологічних засад розвитку й функціонування механізмів запобігання та протидії контрабанді. Крім того, ці методи застосовувалися для узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс України, законодавчі акти та нормативно-правові документи з питань митної справи; праці вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків, присвячені проблемам протидії порушенням митних правил; статистичні дані щодо надходжень митних платежів до бюджету та порушень митного законодавства.

Практична цінність отриманих результатів полягає в їхньому потенціалі для вирішення теоретичних і практичних проблем у сфері запобігання та протидії контрабанді як важливого аспекту національної безпеки в умовах європейської інтеграції України. Результати дослідження створюють основу для подальшого наукового вивчення цієї тематики та сприяють посиленню захисту національних економічних інтересів. Сформульовані в роботі теоретичні положення, практичний аналіз і розроблені пропозиції можуть бути використані для вдосконалення механізмів протидії контрабанді в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені на таких наукових заходах:

- «Державна митна політика України: відповідь на глобальні виклики та перспективи міжнародного співробітництва»: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Хмельницький, 20 червня 2024 року): Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024;

- «Фінансові інструменти регіонального розвитку»: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з нагоди 30-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту, 24 жовтня 2024 р. Житомир: Поліський національний університет, 2024.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок. Список використаних джерел налічує 54 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ЯК ФАКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Історичні аспекти виникнення, поширення та розвитку контрабандної діяльності

У сучасних умовах української економіки, на тлі низького рівня доходів населення, корупції в окремих підрозділах безпекового сектору, а також нездатності держави повністю виконувати свої функції в сферах регулювання, контролю та реагування, особливо в умовах пандемії COVID-19 та збройної агресії Російської Федерації проти України, необхідно звернути увагу на історичні аспекти виникнення, поширення та розвитку контрабандної діяльності на території України. Важливо також охарактеризувати вплив контрабанди на систему національної безпеки в економічній сфері.

Контрабандна злочинність є складовою частиною загальної економічної злочинності в країні, що має глибокі історичні корені, зокрема у вивченні розвитку контрабанди в контексті економічної історії людства та дослідженнях боротьби з цим явищем у межах XVIII – початку XX століття на території України.

Витоки контрабанди на території України сягають значно глибше, починаючи з XVII століття, коли формувалися основи єдиного ринку та встановлювалися митні бар'єри на міждержавних кордонах, що сприяло розвитку економічних відносин. Ці процеси відбувалися на теренах Східної Європи, де зароджувалася практика контролю за переміщенням товарів через кордони.

Історично правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів або предметів через митний кордон, розглядалися як контрабанда. У зв'язку з цим,

ретроспективний аналіз розвитку поняття контрабанди та методів її запобігання є надзвичайно важливим для розуміння еволюції цього явища.

Термін «контрабанда» походить від італійського слова «contraband» (de «contra» — проти та «bando» — урядовий указ) і визначається як незаконне переміщення товарів чи інших цінностей через кордон або самі предмети, які незаконно перевозяться через митний кордон [47].

Контрабанда згадується ще у працях давньогрецьких та давньоримських істориків як нелегальне перевезення товарів між країнами. Уже з початку II тисячоліття до н. е. в державах, починаючи з Стародавнього Вавілоу, вводилися огляди та збори мита на товари, що ввозилися [5]. Таким чином, питання контрабанди тісно пов'язане з розвитком митної діяльності.

На території сучасної України інститут мита, як плати за перевезення товарів через державний кордон, з'явився ще за часів Київської Русі. Водночас саме в цей період у слов'янських мовах були закріплені терміни «мито» та «митник». Хоча точні свідчення щодо часу виникнення митної справи на території нашої держави відсутні, перші згадки про відповідні процедури можна знайти вже в IX столітті.

У стародавніх нормативних актах можна зустріти термін «митнік», що згадується, зокрема, у статті 37 Руської правди, де визначено цю роль як відповідальність за збір торгового мита та нагляд за дотриманням правил торгівлі на ринках. Зокрема, Острогомський митний статут 1288 року також згадує купців із різних країн (Баварії, Польщі, Чехії, Австрії та Київської Русі), що свідчить про те, що руські митники діяли відповідно до європейських митних правил і були частиною єдиного правового простору з західними сусідами [32, с. 106].

В Україні, в епоху Київської Русі, за свідченнями історичних джерел, згадки про контрабанду відносяться до IX-X століть, хоча її формальне визнання відбулося лише в XII-XIII століттях, коли держава почала реагувати на це явище за допомогою правових заходів [5, с. 8]. Першими контрабандистами, згідно з

дослідженнями, були іноземні купці: спочатку представники Ганзи в Новгороді в XIII–XVI століттях, а згодом англійські купці в XVI–XVII століттях.

Історичні джерела свідчать, що перше митне порушення полягало в ухиленні від сплати податків, а вже наприкінці XVII століття контрабанда стала визнаватися окремим правопорушенням, за яке передбачалась відповідальність.

Відзначено, що в литовсько-польську добу в Україні, в XVI – першій половині XVII століття, спостерігалось збільшення товарообігу. Це було зумовлено кількома факторами: зменшенням обсягів сільськогосподарського виробництва в Західній Європі, перетворенням таких країн, як Велика Британія та Нідерланди, на основні ринки збуту сільськогосподарської продукції та сировини, а також різким зростанням цін на сільськогосподарські товари, що сприяло росту торгівлі [32].

Україна залишалася важливим ринком збуту для виробів мануфактурної промисловості західноєвропейських країн, і саме в цій сфері розвивалась активна контрабандна діяльність. Контрабандним шляхом вивозились різноманітні товари, такі як сільськогосподарська сировина, закарпатські вина, полотно, пряжа, сіль, лісові матеріали, свинець, мідь, залізо, золото, срібло, металеві вироби, тканини, головні убори, скло. У свою чергу, імпортувались промислові товари для потреб заможних верств населення.

Київ став основним центром реалізації контрабандних товарів. Суб'єктами зовнішньої торгівлі були здебільшого магнати, які мали значні економічні переваги над купцями та шляхтою. Вони були звільнені від сплати мита на внутрішніх шляхах, а також при експорті й імпорті товарів. Крім того, вони користувались безкоштовним гужовим транспортом, наданим їх кріпаками.

Величезний негативний вплив на розвиток торгівлі мали численні державні та приватні митниці, а також зростання митних ставок. Високі мита, в поєднанні з недостатнім контролем за охороною кордонів, стали причиною масового поширення контрабанди. Задля боротьби з цим явищем у 1568 році Сейм наклав заборону на місцевих купців щодо імпорту товарів.

Козаки Запорізької Січі досягли значних успіхів у митній справі, адже їхня роль у формуванні Української держави була величезною. Козацтво активно вело торгівлю, оскільки Запорізька Січ знаходилася на стратегічному перехресті між Україною, Литвою, Польщею та Росією з одного боку, і Кримом та Туреччиною з іншого. Наприклад, за умовами угоди 1649 року з турецьким султаном «з військом запорізьким і народом руським» козаки здобули право вільно плавати Чорним морем, заходити до всіх портів та перебувати в них без обмежень [5, С. 13].

Серед основних контрабандних товарів, що імпортувалися, найбільше значення мали англійські та угорські тканини, гудзики, панчохи для чоловіків і жінок, скрипки, фарфор, косметичні засоби, зброя, медикаменти, книги, мідь, географічні карти, сільськогосподарські інструменти, вино, овочі та фрукти.

Приблизно з середини XVII століття держава почала активно боротися з поширенням контрабанди. Саме тоді розпочалося формування законодавчої бази для запобігання цьому явищу. Однак варто зазначити певну особливість цього процесу, адже норми, що регламентували відповідальність за контрабанду, містилися як у митних, так і в кримінальних законодавчих актах.

Концепція контрабанди, близька до сучасного розуміння цього терміну, сформувалася у XVII – на початку XVIII століття, коли держави почали вважати безмитне ввезення та вивезення товарів економічно не вигідним. Будь-яке порушення встановлених законом і іншими нормативно-правовими актами правил перевезення товарів і цінностей через кордон, що здійснювалося з ухиленням від митного контролю, отримало назву контрабанди, а порушники, які вдавалися до таких дій, підлягали покаранню.

Таким чином, під контрабандою розумілися всі товари, як ті, що підлягають митному оподаткуванню, так і ті, що звільнені від нього, якщо вони переміщуються поза митними установами або через них з приховуванням від митного контролю.

Варто зазначити, що в законодавстві того часу контрабанда трактувалася не лише як порушення митних правил чи економічних інтересів.

Згідно з «Положенням про контрабанду» від 27 березня 1906 року, контрабандою вважалося ввезення чи вивезення виключно заборонених та обкладених митом товарів [32]. Щодо експортних товарів, контрабанда визнавалася такою не лише при фактичному переміщенні товарів, але й у випадку замаху на вивезення, оскільки після здійснення вивезення затримання контрабандиста на території іншої країни було неможливим.

Митний Статут 1910 року визначав контрабанду як:

1. По-перше, ввезення товарів з-за кордону в обхід митних установ або через них, але з приховуванням від митного контролю:

а) іноземних товарів, які заборонені до ввезення, дозволених до ввезення, обкладених митом або транзитних не підмитних товарів;

б) вітчизняних товарів, дозволених до вивозу за кордон із поверненням митних зборів, сплачених за матеріали, використані для їх виготовлення, або дозволених до вивозу з поверненням акцизних та інших зборів.

2. По-друге, вивіз товарів за кордон або спроба вивезення поза митними установами або через них, але з приховуванням від митного контролю:

а) вітчизняних товарів, які заборонені до вивозу або дозволених до вивозу, але підлягають обкладенню митом.

3. По-третє, внесення до внутрішнього ринку товарів, що потрапили до митниць:

в) заборонених до ввезення товарів, які були допущені до зворотного вивозу за кордон, але не були вивезені за межі Імперії;

г) товарів, що заборонені або дозволених до ввезення з оплатою мита, але отриманих за кордоном незаконно [32].

Митний Статут 1910 року надавав найдетальніше регулювання відповідальності за контрабанду.

Важливо зазначити, що ці правопорушення мають різний характер. Вони можуть бути пов'язані як із обігом дозволених товарів, так і з обігом заборонених чи частково обмежених товарів і предметів. Очевидно, що другий тип правопорушень не стосується ухилення від сплати податків, оскільки операції з

забороненими предметами не підлягають оподаткуванню. Згідно з митним законодавством України, митні порушення включають різні категорії (рис. 1.1).

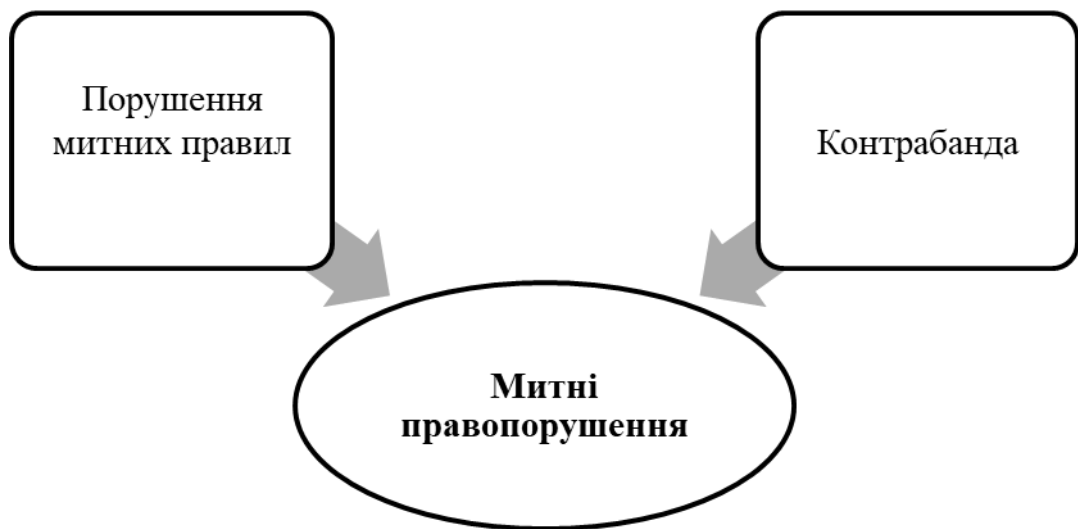

Рисунок - 1.1. Види митних правопорушень

Примітка. Складено автором за [27].

Термін «митні правила» є узагальненим поняттям, яке включає широкий спектр стандартів, норм і положень, що регулюють специфічний напрямок діяльності держави. У межах митного законодавства України періоду незалежності поняття «митна справа» охоплює такі аспекти, як порядок перетину митного кордону України товарами та транспортними засобами, митне регулювання, пов'язане із нарахуванням і сплатою податків та зборів, процедури митного оформлення й контролю, а також заходи з протидії порушенням митних правил та контрабанді. Ці заходи спрямовані на реалізацію митної політики України. У сфері адміністративних правопорушень правопорушення митного законодавства займають окрему нішу через спільний об'єкт посягання – суспільні відносини, що виникають у рамках регулювання митної справи.

Якщо сутність правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів чи предметів через митний кордон, здебільшого має економічний характер, то їх правова природа є значно складнішою. Зокрема, контрабанда в Україні класифікується як кримінально-правове діяння. Водночас Митний кодекс

України визначає окрему категорію суспільно небезпечних правопорушень під назвою «порушення митних правил».

Порушення митних правил включає протиправні, винні дії чи бездіяльність (як умисні, так і через необережність), які посягають на порядок переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, встановлений Митним кодексом та іншими законодавчими актами. Це стосується також їх пред'явлення митним органам для проведення митного контролю й оформлення, а також операцій із товарами, що перебувають під митним контролем або під наглядом митних органів відповідно до законодавства. За такі дії передбачена адміністративна відповідальність, визначена статтею 458 Митного кодексу України [30].

Адміністративна відповідальність за митні правопорушення застосовується у випадках, коли ці правопорушення не мають ознак, що передбачають кримінальну відповідальність.

Основними мотивами, які спонукають до вчинення митних правопорушень, зазвичай є такі: прагнення отримати матеріальну вигоду у формі фінансової винагороди, здобуття конкурентних переваг у сфері торгівлі, а також вплив умов конкуренції на ринку. Причини вчинення цих правопорушень загалом є досить очевидними та зумовлені економічними інтересами правопорушників.

Класифікація порушень митних правил за ознакою об'єкта порушення є відносною, оскільки правопорушення можуть одночасно зачіпати як процедуру митного контролю, так і процедуру митного оформлення. Наприклад, стаття 482 Митного кодексу України («Переміщення або дії, спрямовані на переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів комерційного призначення поза митним контролем») передбачає порушення як встановленого порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, так і процедури митного контролю. Адже переміщення поза митним контролем є однією з форм незаконного переміщення.

Причини, що спонукають до порушень митних правил, представлені на рис. 1.2.

Рисунок - 1.2. Причини вчинення порушень митних правил

Примітка. Складено автором за [10].

Варто зауважити, що всі порушення митних правил мають на меті зниження податкового навантаження, оскільки товар, переміщений із порушеннями, завжди буде значно дешевшим, ніж той, який прозоро ввезено на територію держави зі сплатою всіх належних платежів.

Різниця у ступені суспільної небезпеки між кримінальним правопорушенням і порушенням митних правил зумовлена, передусім, характеристиками предмета відповідних діянь. У спрощеному вигляді контрабанду можна розглядати як «кримінально каране митне правопорушення». При цьому предметом контрабанди в Україні зазвичай є товари, вилучені з цивільного обігу або обмежені в ньому.

Кримінальна відповідальність за контрабанду регулюється статтею 201 Кримінального кодексу України, яка розміщена в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини [23]. Відповідно до положень цієї

статті, контрабанда передбачає переміщення товарів через митний кордон поза митним контролем, із приховуванням від митного контролю, а також шляхом недекларування або надання недостовірних відомостей у декларації.

Варто зазначити, що в процесі свого розвитку країна змушена була вживати не завжди популярних заходів для забезпечення національної безпеки в економічній сфері. Ці заходи часто викликали суперечності, які відображалися на споживчому ринку, сприяючи появі нелегального виробництва та торгівлі.

Аналізуючи історичний досвід боротьби з контрабандою, слід зауважити, що в період феодальної економіки держава лише починала відчувати фінансові збитки від цієї діяльності. Однак із розвитком капіталістичного виробництва, де економічна безпека стала критично залежати від добробуту промисловості, боротьба з контрабандою набула системного характеру.

Таким чином, контрабанда за своєю соціальною сутністю є посяганням на економічні інтереси держави у сфері зовнішньоекономічних відносин. У різні історичні періоди цьому явищу надавали різні характеристики, які відповідали конкретним історичним умовам, рівню розвитку суспільства та держави.

1.2. Характеристика запобігання та протидії контрабанді як фактору національної безпеки в умовах європейської інтеграції України

Необхідність вдосконалення механізмів публічного управління у сфері запобігання та протидії контрабанді зумовлена потребою забезпечення економічної безпеки як важливої складової національної безпеки, захисту митних інтересів України, а також ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Контрабандна діяльність, яка є злочином, справедливо розглядається як економічний «терорист», спрямований проти власної країни та її громадян. Її наслідки суттєво підривають довіру громадян до держави та завдають їй значних

економічних і репутаційних втрат, відповідальність за які в кінцевому підсумку лягає на плечі суспільства.

Ситуацію ускладнює той факт, що засоби масової інформації регулярно повідомляють про злочинну діяльність контрабандистів, корумпованих митників і прикордонників. Це вказує на низький рівень ефективності боротьби з контрабандою з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають відповідні повноваження, але не демонструють належного рівня дій у цьому напрямку.

Боротьба з контрабандою та корумпованими службовцями на кордоні залишається одним із ключових пріоритетів у реалізації стратегічного курсу України щодо забезпечення національної безпеки на державному кордоні.

Прагнення України досягти європейських стандартів у сфері митно-тарифного регулювання та реалізація стратегії економічної безпеки вимагають постійного моніторингу ризиків у митній справі. Масштабні прояви контрабанди та порушення митних правил під час митного оформлення товарів створюють необхідність розробки дієвих регуляторних механізмів, здатних гарантувати економічну безпеку держави.

Аналіз воєнно-політичної, соціально-економічної та безпекової ситуації в Україні свідчить, що контрабандна діяльність на державному кордоні залишається однією з ключових загроз, які негативно впливають на стан забезпечення національної безпеки.

Сьогодні стратегічно важливим завданням у сфері безпеки державного кордону є не лише реалізація заходів щодо відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів, але й відновлення державної безпеки та правопорядку в цих регіонах через стабілізаційні заходи. Ці кроки спрямовані на мінімізацію загроз, пов'язаних із контрабандною діяльністю, та забезпечення належного контролю на території України.

На думку Я. Жаліло, економічна безпека – це «...складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного

населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [19, с. 143].

О. Скорук називає економічною безпекою стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, визначаються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [45].

На нашу думку, економічну безпеку слід розглядати як багатовимірну категорію, що охоплює такі аспекти: стійкість і стабільність економічної системи, здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, економічну самостійність, пріоритетність національних інтересів, а також ефективність соціально-економічної політики.

Митна безпека виступає ключовою складовою розвитку національної економіки. Її забезпечення передбачає здійснення фіскальними органами контрольних заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу митних ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, а також створення умов для ефективного функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Митна безпека, на нашу думку, орієнтована на захист митних інтересів держави, які є її об'єктом. Вони забезпечують не лише зовнішньоекономічну стабільність, але й загальну економічну безпеку держави.

М. Губа, налізуючи роль митної безпеки у системі економічної безпеки, констатує, що, з одного боку, вона є складовою фінансової безпеки держави, в тому числі податкової, а з іншого – зовнішньоекономічної (рис. 1.3) [14].

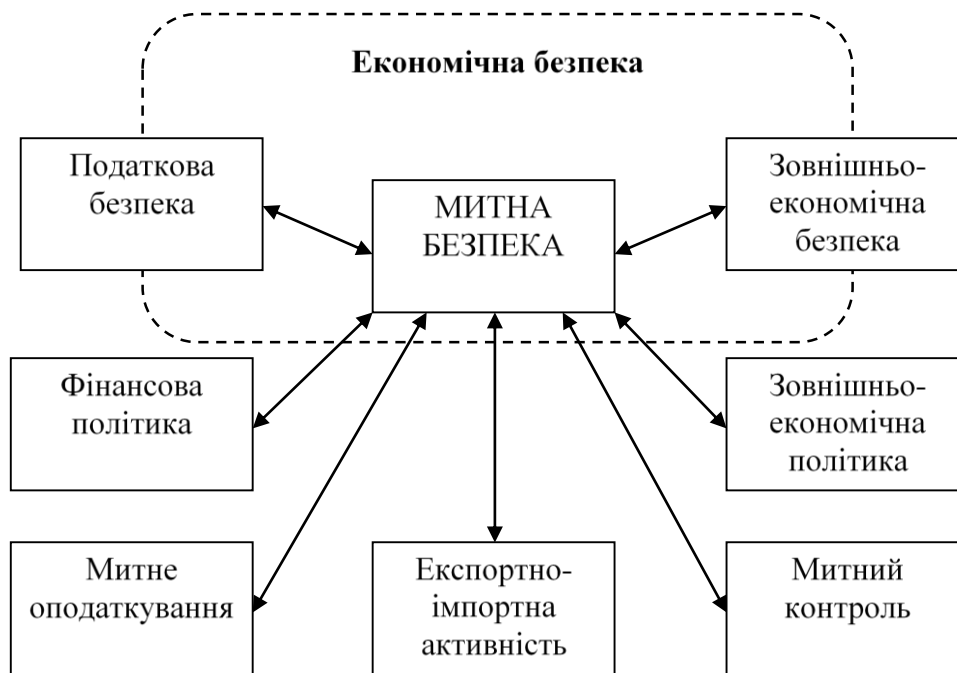

Рисунок -1.3. Взаємозв'язки структурних елементів економічної та митної безпеки

Примітка. Складено автором за [14].

Поточні та прогнозовані загрози економічній безпеці України, зокрема у контексті контрабандної діяльності, вимагають термінового перегляду стратегічних документів у сфері забезпечення національної безпеки. Це дозволить розробити пропозиції для удосконалення нормативно-правового забезпечення митної безпеки, спрямовані на запобігання та протидію контрабанді, а також на вдосконалення системи публічного управління в цій сфері. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності заходів протидії контрабанді як важливому фактору національної безпеки в умовах європейської інтеграції.

З економічної точки зору, суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що вона серйозно знижує прибуткову частину державного бюджету та порушує встановлений порядок зовнішньоторговельної діяльності.

Аналіз ситуації свідчить, що питання нормативно-правового забезпечення економічної безпеки України вирішуються на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та нормативному.

До важливих міжнародних актів, які регулюють митні відносини, можна віднести Міжнародну конвенцію про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин від 27 червня 2003 року, а також Конвенцію СТС про співпрацю у запобіганні порушенням митних правил 1977 року, прийняту в Найробі (Кенія). Крім того, двосторонні угоди між окремими державами, що стосуються дотримання митних правил і боротьби з контрабандою, є важливими та ефективними інструментами для запобігання правопорушенням, що вчиняються на кордоні.

В Україні на законодавчому рівні було прийнято низку важливих правових актів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки та боротьбу з контрабандою. Ось деякі з них:

1. Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) – визначає основні принципи суверенітету та незалежності України.

2. Закон України «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991 р. № 1543-ХІІ) – визначає правові основи правонаступництва України після проголошення незалежності.

3. Закон України «Про державний кордон України» (4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ) – встановлює правові засади забезпечення безпеки державного кордону.

4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України» (18 лютого 2016 р. № 1019-VІІІ) – спрямований на вдосконалення процедури арешту майна та спеціальної конфіскації у випадках, пов'язаних з контрабандою та іншими правопорушеннями.

5. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (19 червня 2003 р. № 661-ІV) – регулює діяльність прикордонних служб і заходи щодо захисту державного кордону.

6. Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо порядку переміщення товарів у район чи з району проведення антитерористичної

операції» (17 липня 2015 р. № 649) – вносить зміни для полегшення контролю за переміщенням товарів у зонах, де тривають військові дії.

7. Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» (7 лютого 2019 р. № 2473-VIII) – створює правову основу для контролю над економічною діяльністю на тимчасово окупованих територіях.

Зазначені законодавчі акти мають велике значення для забезпечення боротьби з контрабандою в Україні:

1. Митний кодекс України:

- Розділ XVII цього кодексу присвячений питанням запобігання та протидії контрабанді. Це включає комплекс заходів для контролю за переміщенням товарів через митний кордон України та заходи для зменшення митних ризиків.

- Глава 66 Митного кодексу визначає конкретні заходи щодо запобігання контрабанді, в тому числі відповідальність за порушення митних правил та контроль за переміщенням товарів [30].

2. Кримінальний кодекс України:

- Стаття 201 цього Кодексу визначає контрабанду як кримінальне правопорушення, що передбачає відповідальність за незаконне переміщення товарів через державний кордон. Законодавство вносило зміни, зокрема щодо підвищення відповідальності за контрабанду через зміни, внесені в різні роки [23].

3. Кримінальний процесуальний кодекс України[24].

Ці законодавчі ініціативи сприяють підвищенню ефективності боротьби з контрабандою та створюють необхідну правову основу для реалізації політики економічної безпеки в Україні.

Вищеназвані законодавчі акти формують важливу правову базу для реалізації митної політики України, зокрема в боротьбі з контрабандою та забезпеченні економічної безпеки. Ось основні завдання, спрямовані на запобігання та протидію контрабанді:

1. Правове регулювання відносин щодо спільних ділянок державних кордонів - включає міжнародно-правові угоди щодо співпраці між Україною та іншими країнами, зокрема з колишніми країнами "радянського табору", для покращення контролю та забезпечення безпеки на спільних кордонах.

2. Правове оформлення міждержавних відносин щодо митних правил та боротьби з контрабандою - передбачає розробку та реалізацію двосторонніх та багатосторонніх угод для співпраці в боротьбі з порушеннями митних правил та контрабандою.

3. Законодавче закріплення основних положень, що стосуються ст. 201 КК України «Контрабанда» - стаття визначає правову основу кримінальної відповідальності за контрабанду та створює основи для боротьби з цим явищем на державному рівні.

4. Створення програм боротьби з контрабандою та порушенням митних правил - програми з боротьби з контрабандою мають комплексний характер, включаючи як профілактичні заходи, так і стратегії оперативного реагування на випадки контрабандної діяльності.

5. Міжнародно-правове регулювання незаконного виробництва та обігу тютюнових виробів - включає приєднання до міжнародних угод та конвенцій, що спрямовані на боротьбу з незаконним виробництвом та торгівлею тютюновими виробами, що є однією з важливих складових контрабандної діяльності.

6. Організація стратегічних заходів щодо протидії контрабанді та корупції під час митного оформлення товарів - передбачає впровадження спеціальних стратегій та інструментів для мінімізації корупційних ризиків, що можуть бути на митному кордоні, та підвищення ефективності митного контролю.

7. Впровадження механізму санкцій щодо юридичних та фізичних осіб, задіяних у контрабандній діяльності - передбачає розробку та реалізацію санкційних заходів, що можуть бути застосовані до осіб, що займаються контрабандою, з метою посилення покарання та стримування цього виду злочинної діяльності.

Ці заходи є важливою частиною загальної стратегії забезпечення економічної безпеки України, де боротьба з контрабандою та корупцією в митній сфері є критично важливою для стабільності та розвитку національної економіки.

Впровадження цих механізмів дозволить покращити ефективність боротьби з контрабандною діяльністю та порушеннями митних правил, знизити рівень корупції в цій сфері, а також збільшити надходження податків і зборів до державного бюджету України. Це також сприятиме відновленню довіри громадян до органів публічної влади (рис. 1.4)

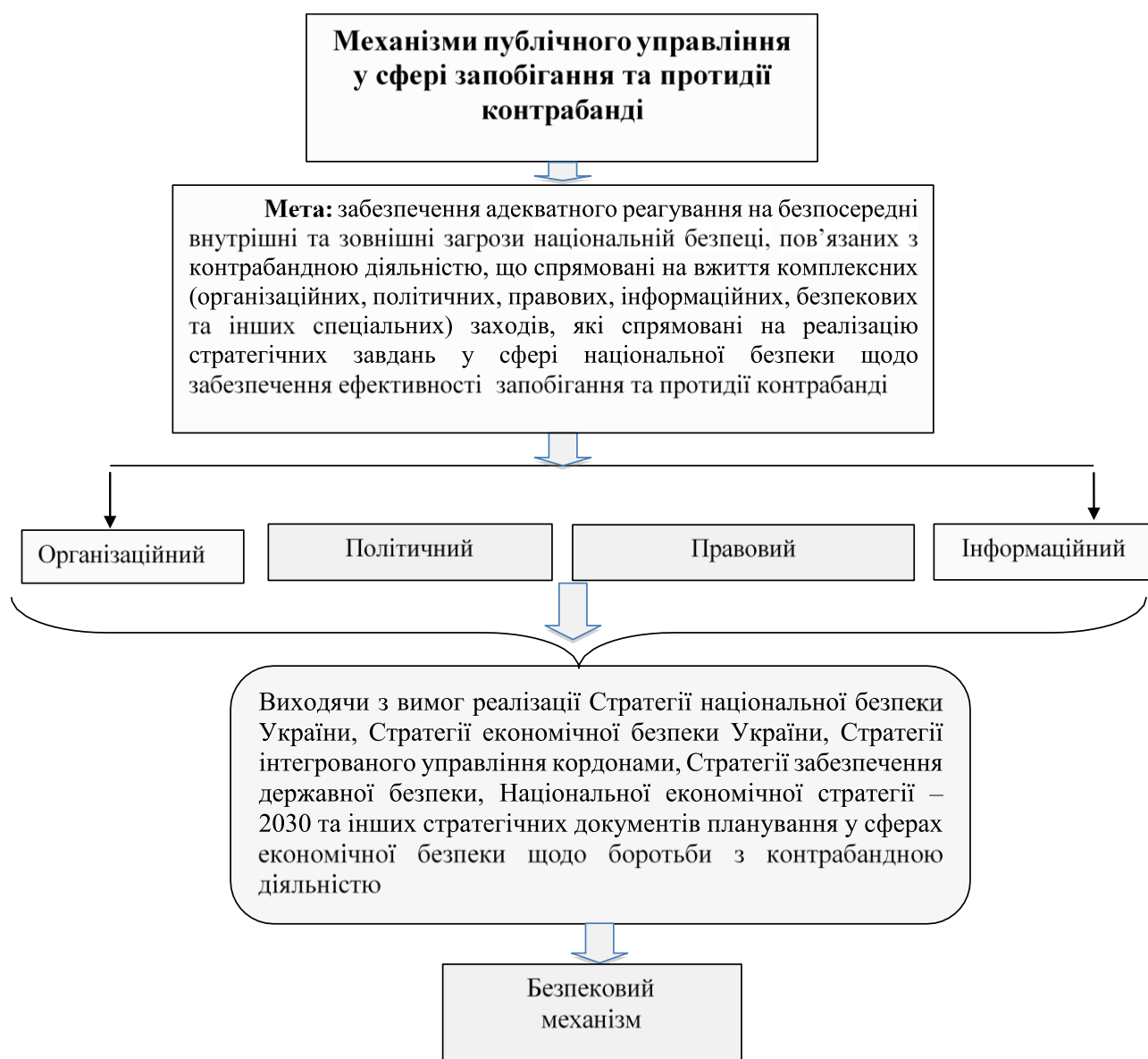

Рисунок – 1.4. Види механізмів публічного управління у сфері запобігання та протидії контрабанді

Примітка. Складено автором за [22].

Контрабанда належить до категорії так званих предметних злочинів. Це означає, що предмет злочину, безпосередньо встановлений в самому законі, є необхідною ознакою складу злочину і впливає на його кваліфікацію. Саме тому правильне визначення предмета та специфічного взаємозв'язку предмета і об'єктивної сторони злочину має в цілому важливе правове значення для характеристики контрабанди як злочину.

На дві основні групи можна поділити предмети контрабанди (рис.1.5.):

1) предмети, яким притаманні спеціальні ознаки, що надають підстави для кваліфікації їх незаконного переміщення через митний кордон України:

а) історичні та культурні цінності - об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України;

б) отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини;

в) зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);

2) товари, які вільно обертаються в Україні і незаконне переміщення яких через митний кордон України утворює склад злочину, передбаченого ст. 201, лише у випадку вчинення його у великих розмірах.

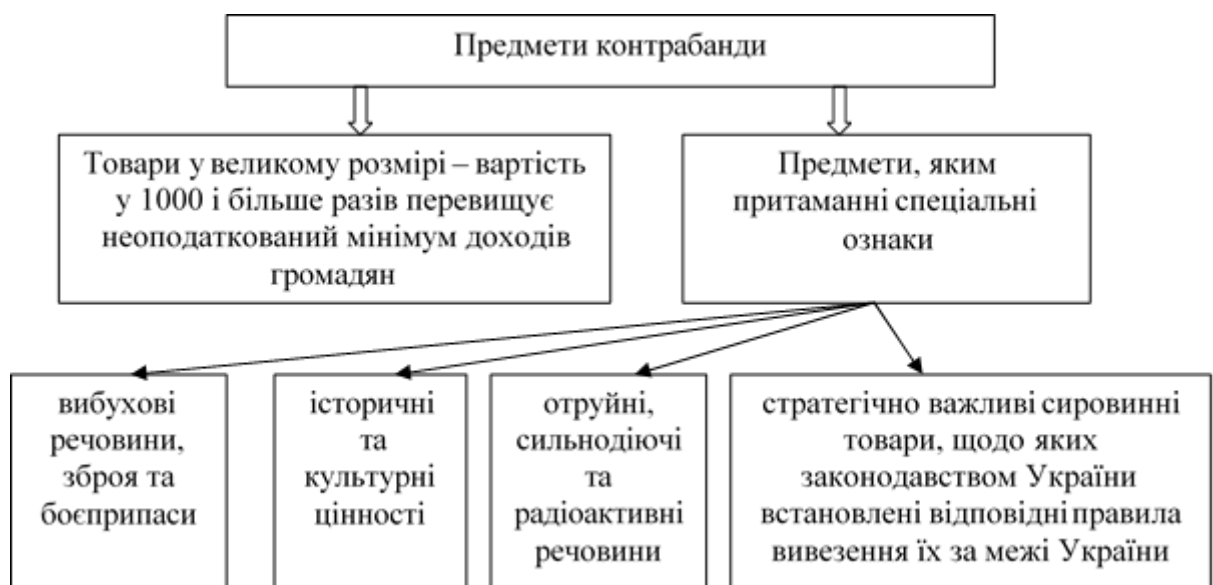

Рисунок - 1.5. Групи предметів контрабанди

Примітка. Складено автором за [9].

Способи незаконного переміщення предметів через митний кордон України зображено на рисунку 1.6.

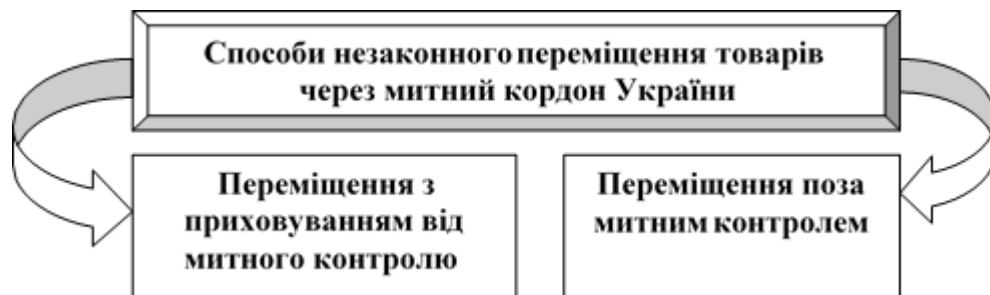

Рисунок - 1.6. Способи незаконного переміщення предметів контрабанди
Примітка. Складено автором за [9].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в умовах сучасних соціально-політичних, економічних і безпекових викликів, які спричиняють значний вплив на ситуацію з контрабандною діяльністю в Україні, надзвичайно важливо вдосконалити механізми публічного управління у цій сфері. Такий підхід дозволить досягти кількох ключових цілей, зокрема:

По-перше, важливим є підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому ринку. Зниження рівня контрабанди та забезпечення більш справедливих умов для ведення бізнесу сприятимуть розвитку національної економіки і залученню інвестицій.

По-друге, боротьба з контрабандною діяльністю має прямий економічний ефект, зменшуючи фінансові збитки для державного бюджету і місцевих органів влади, що виникають через недоотримані митні збори та податки.

По-третє, посилення контролю за переміщенням товарів дозволить значно знизити ризики поширення неякісних або небезпечних товарів на ринок, що може спричинити соціальні та економічні проблеми для населення.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ШЛЯХІВ БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ В УКРАЇНІ

2.1. Моніторинг дієвості протидії контрабанді в Україні

Сучасна боротьба з контрабандою та порушенням митних правил є одним із пріоритетних завдань України як суверенної держави, спрямованих на захист її економічних інтересів. Економічний розвиток країни значною мірою залежить від ефективності вирішення цієї проблеми. В умовах сьогодення контрабанда набула нових форм: вона не лише поширюється, але й еволюціонує, залучаючи організовані угруповання до вдосконалення структур та розширення тіньових економічних відносин у соціально-економічному просторі. Практично всі злочини та правопорушення, вчинені організованими групами, безпосередньо пов'язані з економічною сферою, що пропонує привабливі об'єкти посягань і види діяльності, які найчастіше використовуються у протиправній діяльності.

Координацію заходів із протидії контрабанді здійснює Департамент боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил Державної митної служби України. Основними напрямками його діяльності є розробка та реалізація стратегічних завдань і програм, спрямованих на досягнення позитивних результатів у цій сфері. Незаконне переміщення товарів, предметів і сировини завдає значної шкоди економіці країни, посилюючи негативний вплив на її розвиток.

Аналізуючи сучасний стан протидії контрабанді з боку митних органів, слід виокремити найпоширеніші схеми, методи приховування та категорії товарів, які є об'єктами протиправних дій. Найбільшу частку контрабанди становлять зброя, наркотичні речовини, історичні та культурні цінності, що потребує посилення відповідних заходів контролю та виявлення.

Мета протиправної діяльності шахраїв:

- 1) ухилитися від сплати митних податків за переміщення товарів;

- 2) обійти будь-які заборони та обмеження щодо товарів, які переміщуються;
- 3) отримати чи спробувати отримати різні форми платежів, субсидій або інших фінансових виплат, що не мають законного обґрунтування;
- 4) здобути або намагатися здобути незаконну перевагу, яка порушує принципи та правила чесної конкуренції.

Наслідки такої діяльності:

- 1) втрати державного бюджету;
- 2) створення умов для недобросовісної конкуренції;
- 3) економічні збитки для промисловості;
- 4) підрив економічної безпеки країни;
- 5) поширення корупційних явищ;
- 6) шкода здоров'ю та безпеці життя громадян, а також загроза довкіллю.

Незаконне переміщення може здійснюватися через транспортування або передачу цих предметів через митний кордон. Географічне розташування країни створює можливості для використання автомобільного, залізничного, авіаційного та морського транспорту.

Зважаючи на те, що контрабанда має тісний зв'язок із фінансовою системою країни та її зовнішньоекономічною діяльністю, значна частина експортно-імпортних товаропотоків в Україні має контрабандне походження. Це негативно впливає на економічний розвиток, дестабілізує внутрішній ринок. Тому на сучасному етапі контрабанда є однією з найбільших загроз національній безпеці. У сучасному розумінні це узагальнюючий термін, який охоплює різні порушення митних правил, передбачені Митним кодексом України, включаючи незаконне переміщення через кордон зброї, наркотиків та культурних цінностей.

Проаналізуємо обсяги контрабандних поставок в Україну (рис. 2.1.)

Для кращого розуміння масштабів явища контрабанди можна звернути увагу на розрив у даних щодо вартості імпорту в Україну від сусідніх країн, таких як Словаччина, Польща, Молдова та Румунія. У 2023 році цей розрив склав близько 5,5 млрд доларів США, що відповідає розміру всього бюджету української армії за 2022 рік.

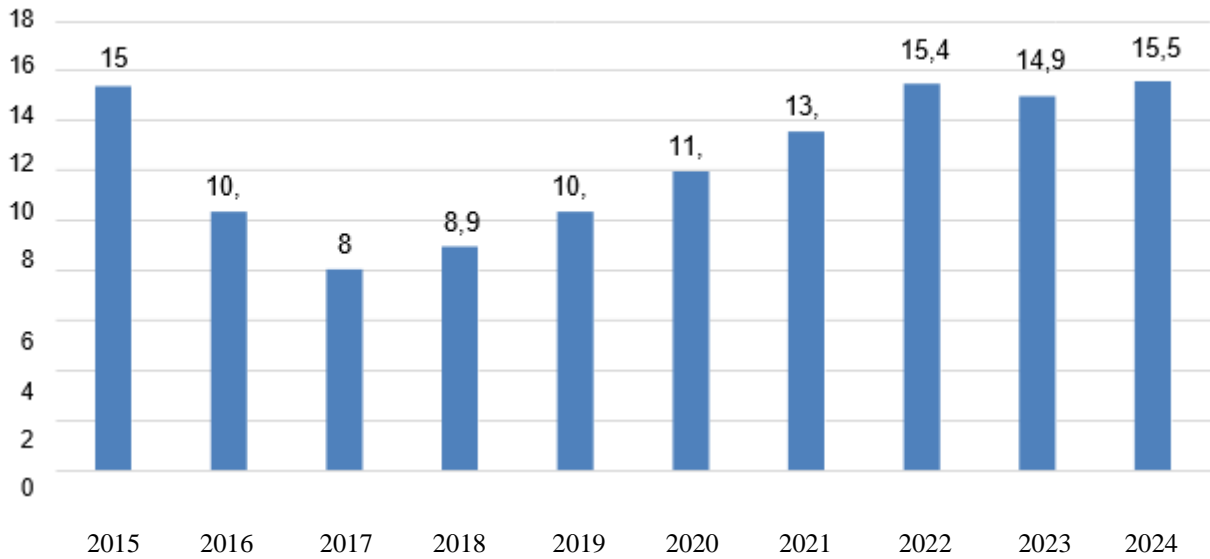

Рисунок – 2.1. Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд. дол.

Примітка. Складено автором за [51].

Згідно з даними Державної прикордонної служби України, в останні роки в контрабандних потоках до України домінують автомобільний транспорт, тютюнова та алкогольна продукція, які становлять 17% від загального обсягу виявленого контрабандного імпорту. Основними категоріями незаконного експорту залишаються тютюнові вироби та автомобілі, на які припадає близько 50% від загального обсягу.

За інформацією дослідницької групи *Kantar*, частка контрабанди тютюнової продукції зростала протягом останніх років. Зокрема, у 2018 році цей показник становив 1,2%, у 2019 році – 2,4%, у 2020 році – 4,3%, у 2021 році – 6,5%, у 2022 році – 6,8%, у 2023 році – 12,8%, а у 2024 році – 12,1%.

До найбільш ризикових груп товарів належать: машини та електроніка – 22,64%, транспорт – 11,2%, хімічна продукція – 14,8%, текстиль і одяг – 10,2%, а також аграрний сектор, на який припадає в середньому 7% для кожної підгалузі.

Географічний розподіл порушень свідчить, що найбільше їх фіксується у торгівлі з Польщею (16,7%), росією (15,7%), Німеччиною (9,5%), Угорщиною (7,1%) та Китаєм (3,9%).

Розподіл контрабандних поставок в Україну за товарними групами у 2020-2024 роках подано на рис. 2.2.

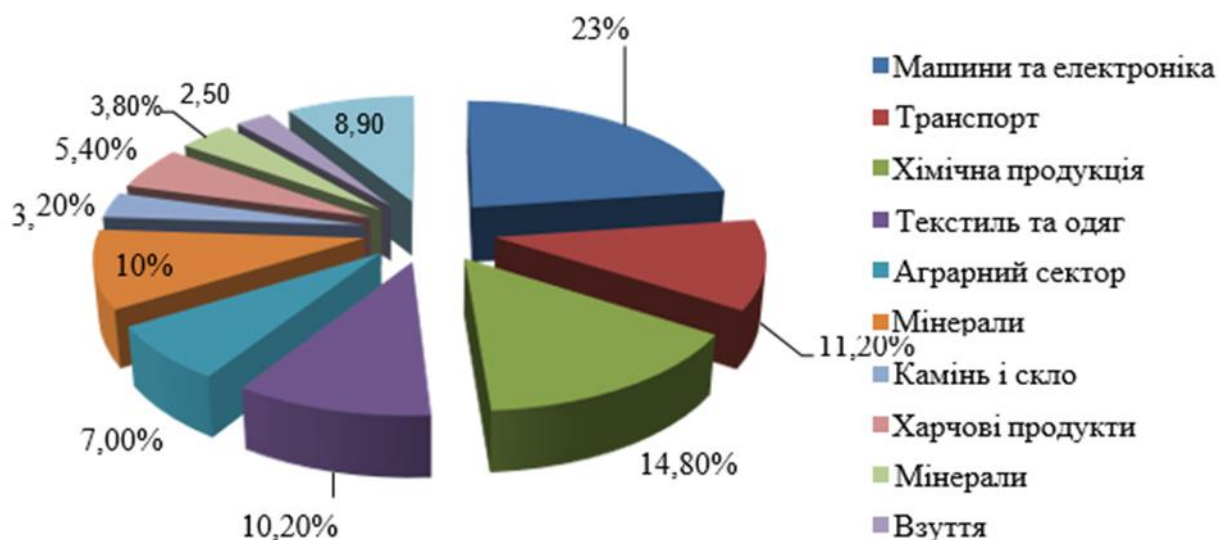

Рисунок - 2.2. Поділ контрабандних поставок в Україну за товарними групами, 2020-2024 рр. (%)

Примітка. Складено автором за [51].

Узагальнені дані щодо втрат бюджету, акцизів та митних зборів через контрабандні схеми представлені на рис. 2.3.

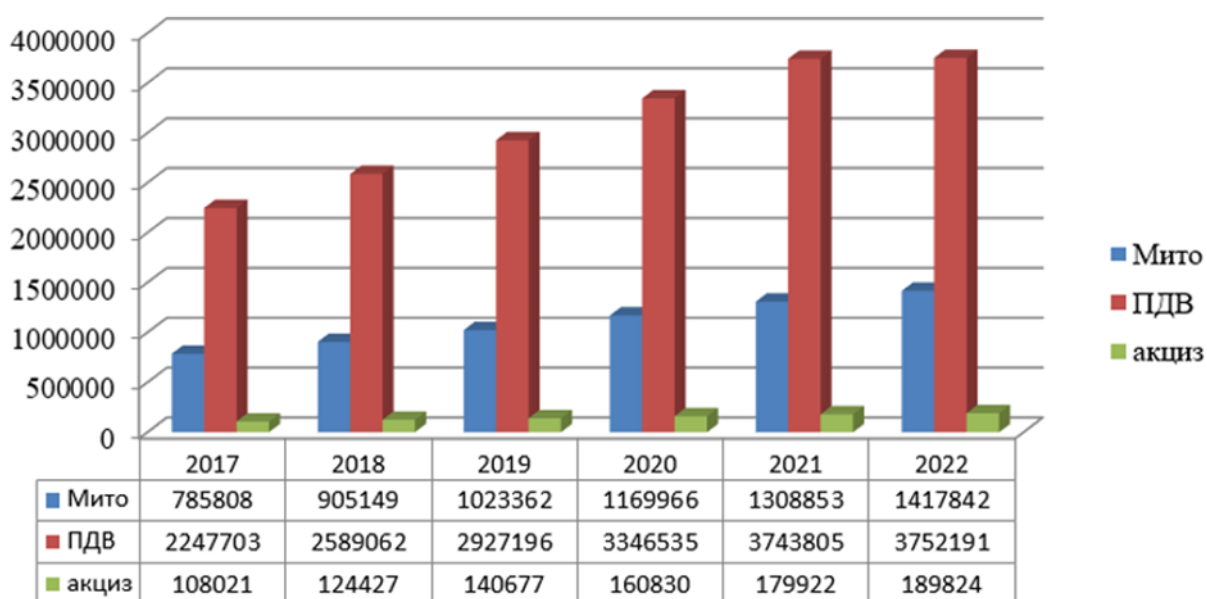

Рисунок – 2.3. Узагальнені дані по втратах бюджету через існування контрабандних схем, тис. дол США

Примітка. Складено автором за [51].

На сучасному етапі в Україні домінують негативні тенденції, що впливають на економічну безпеку держави та суб'єктів господарювання, сприяючи поширенню контрабанди.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, щомісячні збитки країни від контрабанди тютюнових виробів сягають близько 3 млрд грн. Зловживання мають різні напрями та реалізуються через численні схеми контрабандних поставок (див. Додатки).

Унаслідок використання схем перерваного транзиту та «сірих» механізмів ухилення від сплати податків державний бюджет щомісячно втрачає близько 700 млн грн у частині акцизного збору та приблизно 2,5 млрд грн через недоїмку з ПДВ.

Для розуміння важливості ефективного митного контролю автори зазначають, що доходи державного бюджету від зовнішньої торгівлі формуються не лише за рахунок митних зборів (27,1 млрд гривень, або 3% доходів державного бюджету у 2018 році), але й значною мірою завдяки імпортному ПДВ, що генерує для України, яка є однією з найбільш відкритих економік у світі, основну частину бюджетних надходжень. Так, у 2018 році з 374 млрд гривень надходжень податку на додану вартість, 295,4 млрд гривень, або 79%, було сформовано саме за рахунок імпортного ПДВ. У поєднанні з митними зборами та імпортним акцизом це склало 40,2%, тобто майже половину доходів державного бюджету [51].

Основними причинами зростання рівня контрабанди в Україні є:

- прогалини в законодавстві, які створюють брак ефективного митного інструментарію для протидії контрабанді;
- наявність корупційних схем;
- відсутність належної відповідальності та покарання за вчинення протиправних дій, зумовлена людським фактором.

Стосовно контрабанди тютюнових виробів слід зазначити, що 62% продукції, яка нелегально реалізується на території України, маркована на Винниківській тютюновій фабриці (рис. 2.4). Найпоширенішими брендами цієї

продукції є «Compliment» (50%), «Marshall», «Jin Ling», «Marvel» та «Urta», що разом становлять приблизно 84% від загальної кількості контрабандних тютюнових виробів.

Рисунок – 2.4. Масштаби контрабанди в Україні за 2020-2024 рр.

Примітка. Складено автором за [51].

Серед контрабандної продукції 42% припадає на товари, вироблені Гродненською тютюною фабрикою, а 20% — на продукцію молдовських фабрик. Найпоширенішими марками є Credo, Queen, Ritm, Oris, NZ, Armeyskiye (виробництва Молдови).

Щодня національна економіка зазнає значних збитків через ключові проблеми:

перша — контрабандне ввезення транзитних сигарет в Україну з подальшим переміщенням їх до Європи,

друга — функціонування «сірих» схем ухилення від сплати податків.

Для ефективної боротьби з контрабандою необхідно впровадити комплекс заходів, таких як:

- припинення контрабандного вивезення та ввезення продукції в Україну;

- запровадження кримінальної відповідальності за підробку та виробництво контрафактної продукції, а також за незаконне використання торгових марок;

- аналіз і адаптація в Україні зарубіжного досвіду у сфері протидії контрабанді.

Контрабанда сигарет є одним із найприбутковіших і водночас найлегших видів нелегальної діяльності. Сигарети, вироблені в Україні, насамперед у прикордонних областях, транспортуються за кордон. В Україні найдешевша пачка сигарет коштує 70 гривень, тоді як у зарубіжних країнах ціни суттєво вищі: у Норвегії — 11,29 євро, у Великій Британії — 10,78 євро, в Ірландії — 9,60 євро, а в інших країнах — приблизно 5 євро. Різниця в цінах, яка іноді сягає 9-10 разів, спричиняє потужні потоки контрабандних сигарет. Вони транспортуються через пункти пропуску, підземними тунелями та навіть повітряним шляхом (рис. 2.5).

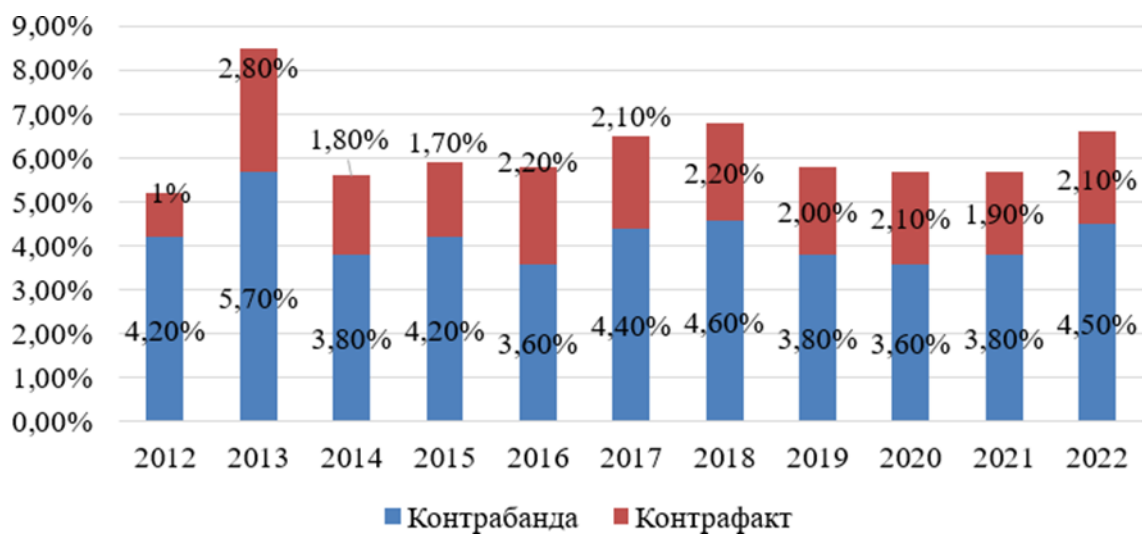

Рисунок – 2.5. Нелегальний ринок тютюну в Україні, % загального споживання

Примітка. Складено автором за [51].

Результати 2014 року поставили перед Україною складне питання щодо тютюнового акцизу. За рік акциз на тютюн зріс на 40%, проте доходи державного бюджету від цього акцизу збільшилися лише на 1,1%. Офіційна статистика свідчить про стабільність виробництва сигарет у країні (див. рис. 2.6), а також про зростання легального споживання тютюнових виробів (+1,2%). Цей

парадокс став предметом обговорень, адже високий ріст акцизу не привів до очікуваного значного збільшення доходів від цього податку, що могло б свідчити про розвиток нелегального ринку або ефективність контрабанди.

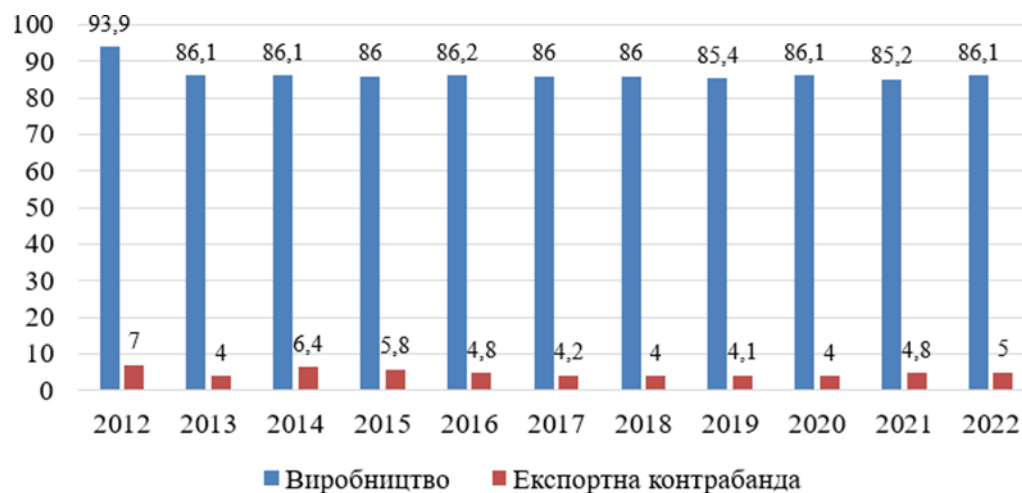

Рисунок – 2.6. Виробництво та «експорт» сигарет в Україні, млрд шт.

Примітка. Складено автором за [51].

У 2015 році обсяг нелегального експорту сигарет з України майже подвоївся, досягнувши 6 мільярдів штук порівняно з 4 мільярдами у 2013 році. Наразі незаконне переміщення тютюнових виробів, разом із контрафактними товарами, вважається серйозною загрозою безпеці, особливо на молдавсько-українському кордоні. За оцінкою OLAF, цей процес завдає мільйонних збитків державним бюджетам України та ЄС, сума яких може становити до 10 мільярдів євро на рік.

Одним із основних маршрутів контрабанди є центральний сегмент кордону між Молдовою та Україною, де існує висока ймовірність незаконного переміщення цигарок з Молдови. Аналіз переміщення сигарет до Придністров'я показує, що обсяг цієї продукції значно перевищує внутрішній попит на ринку Придністров'я, що свідчить про подальше транспортування сигарет на більший ринок в Україні або транзитом через Молдову до ЄС.

Також у 2022 році митницями було зафіксовано 970 випадків контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин та їхніх аналогів, порушуючи митне законодавство (у 2021 році зафіксовано 1201 факт). З незаконного обігу було

вилучено понад 819 кг наркотичних речовин, зокрема героїну (736,2 кг), гашишу (56 кг), канабісу (24,2 кг) та кокаїну (2,8 кг).

У 2023 році співробітники митниці змогли запобігти контрабанді майже 2,3 тонн наркотичних речовин і прекурсорів, не враховуючи таблетки та ампули з різними рідинами. Україна традиційно є транзитною країною для наркотиків, що перевозяться з країн «золотого півмісяця» (Афганістан, Іран, Пакистан) до Європи. У квітні цього року в Азербайджані під час перевезення картоплі з Ірану до України було знайдено 213 кг героїну, замаскованого під картоплину.

Раніше були виявлені понад півтонни героїну, захованого серед динь, і майже 300 кг у паливному баку вантажного автомобіля, що перевозив наркотики з Ірану до Австрії через Україну. У січні митниця Галицької митниці затримала спробу контрабанди більше тонни героїну, схованого в рисі. Вартість цієї партії на чорному ринку оцінюється приблизно в 2,3 мільярда гривень.

Оперативні підрозділи митниць також припинили 260 випадків незаконного переміщення спецзасобів, зброї та боєприпасів.

Центральним завданням митної служби є виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз безпеці.

Серед схем контрабанди, найбільше випадків неправдивого декларування відбувається при перевезенні деревини та виробів з неї, що складає 76%. Поштова контрабанда найчастіше спостерігається при транспортуванні машин та електроніки (20%). Для готових харчових продуктів найчастіше використовують метод «піджаки» (33%). У митних операціях з металами часто використовується схема «під час транзиту» (13%).

Отже, боротьба з митними правопорушеннями потребує не тільки використання засобів митного контролю, а й усунення причин, що сприяють протиправній поведінці. Хоча не можна виявити та усунути всі можливі причини порушень, важливо, що на сучасному етапі для багатьох правопорушень немає ефективних методів їх усунення. Водночас, найбільше значення в боротьбі з митними правопорушеннями мають превентивні заходи. Тому митним органам

слід активніше працювати над підвищенням податкової культури, боротьбою з корупцією.

Таким чином, дослідження виявило, що розвиток контрабанди на прикордонних територіях України має дестабілізуючий вплив, що загрожує економічній безпеці держави, сприяє розвитку корупційних зв'язків, погіршує динаміку та структуру ВВП, стимулює недобросовісну конкуренцію та створює умови для проникнення нелегальних товарів, таких як наркотики та зброя.

2.2. Оцінка ефективності митного контролю в протидії митним правопорушенням

Аналіз поточного стану боротьби з контрабандою, здійснюваної органами державної влади, які мають відповідні повноваження, виявляє, що ситуація є незадовільною. Це зумовлено відкритою інформацією, що надходить через засоби масової інформації, стосовно відвертих та безкарних дій контрабандистів, корупційних схем, у яких беруть участь митники, прикордонники, а також публічні службовці різних рангів на прикордонних територіях, що безпосередньо залучені в організовані кримінальні контрабандні схеми.

Зважаючи на це, боротьба з контрабандою та корупцією серед службовців на кордоні залишається одним із ключових завдань у реалізації стратегічних напрямків України в сфері забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів держави.

Одночасно з цим, в Україні відзначається значне поширення контрабандних проявів, що підтверджується офіційною статистикою правоохоронних органів. Згідно з підрахунками профільних асоціацій, щорічні втрати державного бюджету через ухилення від сплати податків і митних платежів складають близько 45 мільярдів гривень. Крім того, через контрабанду державний бюджет не отримав понад 300 мільярдів гривень, з яких понад 100 мільярдів гривень втрачено через неефективну роботу митної служби.

Публічна інформація свідчить про те, що основними загрозами, які сприяють здійсненню контрабандної діяльності, є:

- Формування організованих контрабандних схем, зокрема через незаконне переміщення великих обсягів підакцизних товарів через державний кордон та створення корупційних схем на митницях.
- Контрабанда наркотиків морем та автотранспортом.
- Ввезення товарів, у тому числі підакцизних, із використанням «сірих» схем, зокрема шляхом заниження вартості товарів та невідповідності інформації у товарно-супровідних документах.
- -Переміщення пального і спирту через нелегальні трубопроводи.
- Контрабанда лісу, коли експорт дров здійснюється під виглядом необробленої деревини.
- Незаконне переміщення тютюнових виробів контейнерами через морські порти.
- Використання літальних апаратів, зокрема безпілотних, для незаконного переміщення контрабандних сигарет.
- Контрабандне переміщення тютюнових виробів, металу, вугілля, зерна та інших товарів до країн ЄС і з території окремих окупованих районів, що перебувають під контролем росії.

Водночас, органами охорони державного кордону зафіксовано такі факти незаконного переміщення товарів:

- Переміщення тютюнових виробів контейнерами через морські порти (у 2020 році вилучено 14,7 тис. ящиків сигарет, а в першому кварталі 2021 року – 15 тис. ящиків сигарет та 8 тонн тютюну, що призначався для незаконного продажу).
- Переміщення великих партій сигарет серед вантажу в режимах «транзит» та «експорт» (у 2021 році на пункті пропуску «Нові Яриловичі» було припинено 9 спроб ввезення до України понад 2,5 тис. ящиків сигарет).
- Використання малих літальних апаратів, зокрема безпілотних, для переміщення сигарет (у 2020 році зафіксовано 320 порушень повітряного

простору, вилучено 22 безпілотних літальних апарати та 25 ящиків сигарет, у першому кварталі 2021 року – 36 випадків).

➤ Використання підводного плавання для незаконного переміщення сигарет (у 2020 році затримано 9 правопорушників у гідрокостюмах, у першому кварталі 2021 року – 8).

➤ Переміщення пального і спирту через нелегальні трубопроводи (у 2020 році зафіксовано 5 таких випадків).

➤ Ввезення пального під виглядом розчинників із території Росії, зокрема транзитом через білорусь.

➤ Використання поштових перевезень і авіаційного транспорту для ввезення товарів, наркотиків та лікарських засобів.

У 2020 році було вилучено 145 тисяч таблеток медичних препаратів, а у першому кварталі 2021 року, в пункті пропуску «Бориспіль», було затримано 62 тисячі таблеток медичних препаратів [51].

Рисунок – 2.7. Рівень нелегальної торгівлі тютюновими виробами в Україні

Згідно з офіційними даними Державної митної служби України, основними контрабандними потоками для ввезення в країну є автомобілі, тютюн і алкоголь, що складають 17% від загального обсягу виявленого контрабандного імпорту. Для вивезення основними товарами залишаються тютюнові вироби та

автомобілі, які разом складають близько 50% незаконного експорту. Так, лише у 2021 році було затримано 11,9 млн пачок сигарет і 49,1 тис. л алкоголю. Варто відзначити, що тіньова частина у цих категоріях товарів зростає внаслідок збільшення акцизних ставок.

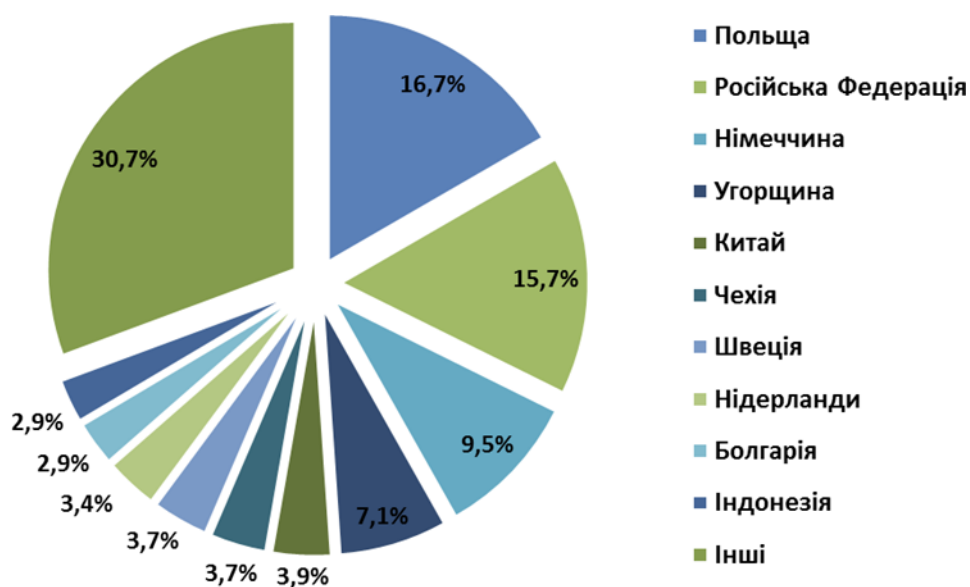

Рисунок 2.8. - Основні країни-джерела контрабандних поставок в Україну,%
Примітка. Складено автором за [51].

З огляду на обсяги контрабанди товарів в Україну та зміни в динаміці митних платежів, органам митного контролю необхідно детально аналізувати фактори митного ризику та на основі цього організувати та коригувати стратегію митного контролю. Варто зазначити, що фактори, які сприяють виникненню митних ризиків, виходять за межі митної системи та митного контролю і формуються під впливом загального розвитку суспільства, держави та економічної культури населення.

Для забезпечення ефективного функціонування правової системи необхідно дотримуватись п'яти ключових критеріїв:

1) забезпечення однакового трактування та виконання законів для всіх громадян;

- 2) відсутність можливості втручання в діяльність органів правосуддя з метою впливу на їхні рішення щодо трактування правопорушень;
- 3) швидке та невідкладне вирішення судових спорів;
- 4) наявність адекватної системи штрафних санкцій, що відповідають ступеню тяжкості правопорушення;
- 5) високий рівень оперативності правоохоронної системи.

Недотримання законів та відсутність покарань за неправомірне втручання в діяльність правової системи, зокрема через корупцію, призводить до зниження загального рівня правової відповідальності в державі. Це, в свою чергу, формує субкультуру ухилення від сплати податків і зборів та сприйняття корупції як невід'ємного елемента повсякденної діяльності як суб'єктів господарювання, так і населення. Така ситуація веде до формування альтернативних правил розподілу вартості, здобутої через неправомірне ввезення товарів на митну територію України.

Контроль з використанням системи управління ризиками на практиці здійснюється через автоматизовану систему аналізу та управління ризиками (АСАУР), яка інтегрована в автоматизовану систему митного оформлення (АСМО) «Інспектор». Такий підхід дозволяє проводити комплексний аналіз ризиків та формувати список митних процедур, що відповідають ступеню та характеру оцінених ризиків (рис. 2.9).

За результатами автоматизованого аналізу та оцінки система сповіщає про потенційні ризики порушення законодавства. АСАУР здійснює автоматичне зіставлення даних про конкретне переміщення товару з метою перевірки їх відповідності закладеним алгоритмам перевірки (електронним профілям ризику). Відповідно, негативне сприйняття окремими учасниками системи управління ризиками як механізму припинення або заборони ризикових транзакцій не відповідає основній меті її використання, яка полягає в забезпеченні вибірковості митного контролю та мінімізації митних формальностей, необхідних для підтримання законності та захисту національних митних інтересів і безпеки держави.

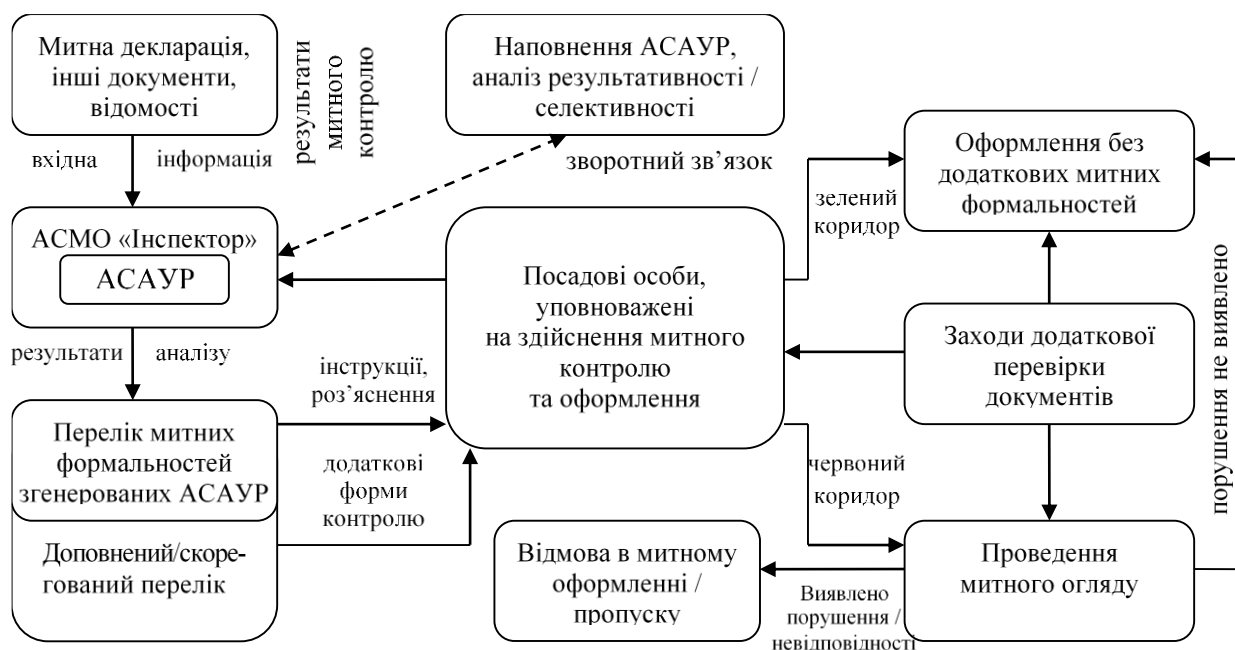

Рисунок 2.9. - Схема організації митного контролю та митного оформлення із застосуванням системи управління ризиками

Примітка. Складено автором за [22].

Сучасні схеми контрабандного імпорту, які активно застосовуються, включають низку понять, що не мають чіткого визначення в правовому полі, але є широко вживаними у побутовому спілкуванні між чиновниками (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Типові схеми контрабандного імпорту в Україні

«Зеленка»
«Порожняки»
«Піджаки» та «Мурахи»
«Перерваний» транзит
Підміна товарів
«Поштова контрабанда»
«Майданчики»
Недостовірне декларування

До таких схем належать:

- 1) Переміщення товарів без документів, які ввозяться поза пунктами пропуску на державному кордоні, відоме як «зеленка»;
- 2) Оформлення транспортних засобів (включаючи мікроавтобуси) як порожніх, при цьому насправді вони транспортують товар;
- 3) Зловживання пільгами, наданими законодавством для ввезення товарів громадянами, шляхом подрібнення товарних партій та формування бригад із фізичних осіб, що переміщують товари без оподаткування в межах норми «до 500 євро, до 50 кг», що називається «піджаками» або «мурахами»;
- 4) «Перерваний» транзит товарів, коли вони не проходять через належний контроль на шляху до призначеного місця;
- 5) Підміна товарів після їх ввезення на митну територію України на шляху до внутрішньої митниці, що призводить до зникнення товарів;
- 6) Використання поштових відправлень для переміщення контрабандних товарів, що отримало назву «поштова контрабанда»;
- 7) Створення фірм-імпортерів, які отримують від митниці спеціальні корумповані «умови» – «майданчики» для ведення нелегальної діяльності;
- 8) Організація злочинних схем недостовірного декларування товарів.

Глибокі історичні корені контрабандної діяльності в Україні зумовлені роками формування кримінального розподілу влади за сферами впливу в прикордонних районах, що створило умови для безперешкодного здійснення контрабандних операцій. Ці операції часто супроводжуються корупційними діями серед службових осіб державних і місцевих органів влади, а також інших осіб, які мають відповідні владні повноваження в контрольованих прикордонних зонах.

Місцеве населення є активним учасником цих процесів і зазвичай інтегроване в контрабандні схеми, що для нього є важливим джерелом доходу. Вони активно співпрацюють з публічними службовцями, що сприяє формуванню стійких злочинних зв'язків, які на рівнях вищої та нижчої влади часто набувають характеру родинних зв'язків.

Таблиця 2.2. Середньозважена оцінка контрабандного ввезення за кожною із основних схем, %

Номенклатура за WITS секторам	Зеленка	Порожній автотранс порт	Під час транзиту	Піджаки	Пошта	Недостовірне декларування
Тваринництво	41	1	4	8	0	45
Хімічна галузь	16	16	0	0	0	60
Готові харчові продукти	21	9	1	33	7	20
Взуття	6	13	4	19	18	29
Паливні матеріали	36	20	7	0	0	38
Шкіра	19	18	5	4	0	49
Машини та електроніка	16	6	7	11	20	29
Метали	25	15	13	1	1	43
Мінеральні продукти	32	5	9	0	0	48
Різне (іграшки, меблі, апарати оптичні, фотографічні, твори мистецтва)	15	12	3	17	15	25
Полімерні матеріали, пластмаси, гума	32	12	7	0	0	45
Вироби з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння	44	22	8	0	0	17
Текстиль та одяг	15	5	1	19	18	28
Транспорт	21	11	12	0	0	55
Продукти рослинного походження	30	4	12	9	0	39
Деревина і вироби з деревини	16	4	4	0	0	76

Розкриємо зміст сучасних схем контрабандного імпорту з використанням понять, яких не визначено (не розкрито) у правовому полі, але які постійно використовуються в побутовому спілкуванні між чиновниками, а саме:

1) переміщення товарів здійснюється без документів, що ввозяться поза пунктами пропуску на державному кордоні, тобто «зеленкою»;

2) оформлення транспортних засобів з товарами (у тому числі мікроавтобусів) як таких, що переміщуються без товару «порожніми»;

3) зловживання пільгами, які надає законодавство для ввезення товарів громадянами: подрібнення товарних партій товарів, формування бригад із

фізичних осіб, якими здійснюється переміщення товарів без оподаткування в межах норми «до 500 євро, до 50 кг», що означає переміщення товарів «піджаками» та «мурахами»;

4) «перерваний» транзит;

5) підміна товарів після їх ввезення на митну територію України на шляху слідування у внутрішню митницю призначення та зникнення товарів;

6) «поштова контрабанда»;

7) створення фірм-імпортерів, які отримують від митниці особливі корумповані «умови» – «майданчики»;

8) організація злочинних схем недостовірного декларування тощо.

В Україні спостерігається явна відсутність ефективної протидії злочинним угрупованням економічного спрямування з боку влади, а також проблеми з координацією між правоохоронними органами країни та зарубіжними державами (Додаток Л).

Це веде до таких наслідків:

- Контрабанда в Україні набула широкомасштабних терористичних форм, що є загрозою для державності;

- Судова гілка влади в деяких випадках бере участь у «гуманізації» злочинної діяльності контрабандистів;

- Кроки уряду, зокрема постанови Кабінету Міністрів щодо протидії контрабанді, піддаються критиці, а медіа-атаки та блокування рішень уряду через судову систему стали звичним явищем;

- Секторальна політизація, що призвела до того, що митниця опинилася під контролем певних політичних груп;

- Контрабанда в прикордонних місцевостях стала соціальним явищем, яке служить альтернативою для працевлаштування чи легального бізнесу.

Глибоким історичним корінням проблеми контрабандної діяльності є те, що в прикордонних районах роками вибудовувався кримінальний розподіл влади за сферами впливу за тими чи іншими ділянками державного кордону.

Так слід зазначити, що особлива небезпека для держави полягає в тому, що контрабандні операції проводяться із вчиненням корупційних діянь службовими особами державних і місцевих органів влади, іншими особами, які мають відповідні владні повноваження в контрольованих прикордонних районах.

Крім того, місцеве населення повністю інтегроване в налагодження контрабандних шахрайських схем і для них на сьогодні це залишається одним із основних способів отримання прибутку. Тому воно тісно «співпрацює» з публічними службовцями, у результаті чого формуються стійкі злочинні зв'язки між учасниками корупційної змови на вищих і нижчих рівнях влади, які досить часту набувають статус родинних.

Протидія контрабанді наркотиків в Україні в 2024 році значно покращилась, зокрема завдяки активним діям митниці. Виявлено 1 140 фактів незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через державний кордон, що на 40% більше порівняно з 2023 роком (829 фактів).

Основні показники та методи виявлення:

- Основний потік наркотичних речовин був орієнтований на ввезення в Україну, з 899 випадками ввезення та 241 випадком вивезення.
- Способи транспортування: найбільше спроб здійснювалось через автомобільний транспорт (599 випадків) та поштові відправлення (495 випадків).
- Найбільше спроб контрабанди було зафіксовано на кордоні з Польщею та Молдовою – 278 та 203 випадки відповідно.

В результаті митниками було складено 487 протоколів про порушення митних правил. До правоохоронних органів направлено 809 повідомлень про кримінальні злочини, що на 60% більше, ніж у 2023 році.

Загальний обсяг виявлених наркотиків, психотропних речовин і прекурсорів:

- Наркотичних засобів: 74,95 кг та 4,48 л (в основному канабіс – 73,68 кг).
- Психотропних речовин: 1084,81 кг, 15 927 таблеток, 1 450 капсул та 57 електронних сигарет із вмістом психотропних речовин.
- Прекурсорів: 11 104,99 кг та 441,18 л рідин із вмістом прекурсорів.

До того ж, правоохоронними органами та митною службою було проведено 19 контрольованих поставок наркотичних засобів та психотропних речовин [51].

Ці результати свідчать про значне зростання ефективності боротьби з контрабандою наркотиків та кримінальними мережами, що здійснюють ці злочини.

Отже, ключовим аспектом є створення сприятливих умов для добросовісної сплати митних платежів усіма учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Це дозволить забезпечити прозорість і ефективність митної системи, сприяючи збільшенню фінансових надходжень до державного бюджету.

Також важливим є посилення контролю на митниці та державному кордоні шляхом впровадження інноваційних технологій та вдосконалення процесів митного оформлення. Це дозволить підвищити ефективність боротьби з контрабандою та забезпечить більшу прозорість і надійність системи.

Нарешті, важливим кроком є активна боротьба з корупцією в митних і прикордонних органах, що сприятиме покращенню довіри до цих інституцій, зменшенню зловживань та підвищенню ефективності боротьби з контрабандною діяльністю.

Загалом, впровадження цих заходів сприятиме зміцненню економічної безпеки України, стабілізації фінансової ситуації в країні та створенню умов для сталого розвитку національної економіки.

РОЗДІЛ 3

ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ В УКРАЇНІ

3.1. Пріоритетні напрями запобігання та протидії контрабанді як фактору національної безпеки

Досягнення Україною цілей у сфері запобігання та протидії контрабанді, враховуючи, що протягом останніх трьох десятиліть значна частина експортно-імпорتنих товаропотоків була охоплена контрабандою, потребує реалізації комплексної стратегії. Вона включає підвищення ефективності механізмів боротьби з контрабандою та корупцією під час митного оформлення товарів, застосування політичних важелів впливу та введення персональних економічних і санкційних обмежень щодо осіб, причетних до контрабандної діяльності. Ці заходи спрямовані на суттєве скорочення обсягів контрабанди, посилення митної безпеки та відновлення суспільної довіри до державних інституцій безпеки.

Відкритий доступ до інформації та спроможність громадських організацій здійснювати аналітичну оцінку діяльності правоохоронних органів стають важливими індикаторами ефективності роботи державних установ у сфері митної безпеки та захисту економічних інтересів країни. У цьому контексті митниця опинилася в центрі уваги як орган, який, незважаючи на наявну деструктивну репутацію, залишається ключовим учасником формування державного бюджету України, забезпечуючи майже половину податкових надходжень, та перебуває у процесі активного реформування.

Ефективна співпраця митниці з незалежними громадськими експертами дозволяє реалізовувати важливі стратегічні завдання, зокрема:

- проведення експертизи законодавчих ініціатив у сфері митної безпеки;
- прогнозування результатів реформування та трансформації Державної митної служби України;
- об'єктивна оцінка прогресу реформ у сфері митної діяльності;

- інформаційна підтримка аналітичних оцінок ключових показників ефективності митної служби;

- моніторинг ефективності управління змінами в державній митній справі;

- забезпечення відкритого діалогу між органами виконавчої влади та громадськістю щодо боротьби з контрабандою.

На основі аналізу визначено три ключові напрями вдосконалення протидії незаконному переміщенню товарів як складової національної безпеки в умовах євроінтеграції:

1. Реформування та розвиток Державної митної служби для захисту економічних інтересів України.

2. Розвиток системи інтегрованого управління кордонами.

3. Посилення ефективності громадського контролю за діяльністю митних органів.

Перший пріоритетний напрям удосконалення митної політики України полягає в реформуванні та розвитку Державної митної служби України з метою захисту економічних інтересів держави. Це завдання набуває особливого значення в умовах нових загроз національній безпеці в економічній сфері та потреби виконання стратегічних завдань, спрямованих на запобігання та протидію контрабанді.

Основним мотивом для таких змін є необхідність зміцнення безпекової функції держави шляхом удосконалення ключових аспектів діяльності митної служби, зокрема системи аналізу ризиків, розробки і впровадження сучасних ІТ-рішень, уніфікації нормативних стандартів і норм, прискорення процесу ухвалення рішень, покращення керованості системи та підвищення інституційної спроможності митних органів.

Реформування митного відомства є інтегральною частиною національної економічної реформи, яка спрямована на забезпечення ефективної боротьби з контрабандною діяльністю та досягнення міжнародних стандартів митного контролю. Це дає змогу успішно вирішувати першочергові завдання державної політики у сфері національної безпеки.

Основними складовими цього напрямку є:

1. Розробка та реалізація сучасної митної політики у сфері запобігання та протидії контрабанді.
2. Імплементация європейських практик та законодавства в межах угоди про асоціацію з ЄС, зокрема запровадження європейських стандартів і принципів інтегрованого управління кордонами.
3. Адаптація нормативно-правової бази Державної митної служби України до нових викликів і загроз в економічній сфері.
4. Розробка механізмів координації між державними органами, які займаються боротьбою з економічними злочинами.
5. Проведення оперативно-розшукової та досудової слідчої роботи для викриття і припинення контрабандної діяльності.
6. Полегшення митних процедур для бізнесу з метою підвищення конкурентоспроможності української економіки.
7. Впровадження автоматизованих процедур митного контролю, таких як авторизований економічний оператор та система міжнародного спільного транзиту (NCTS).
8. Підвищення рівня митної безпеки через застосування інструментального огляду вантажів, що дозволяє автоматизувати процес прийняття рішень та знижує корупційні ризики.
9. Використання нових ІТ-технологій, включаючи автоматизацію митних операцій, що мінімізує контакти між виконавцями та заявниками, за прикладом цифрової платформи «Дія».
10. Реформа оплати праці митників, зокрема тих, хто працює у зонах підвищеного корупційного ризику.
11. Запровадження механізмів перевірки на добросовісність, включаючи використання поліграфів.
12. Прогнозування ризиків контрабандної діяльності на державному кордоні та створення типових сучасних митних постів і зон митного контролю.

13. Боротьба з корупцією в митній службі та інших органах державної влади і місцевого самоврядування.

14. Реформування кадрової політики, що передбачає створення кадрового резерву, залучення молоді та учасників бойових дій до професійної підготовки.

15. Залучення громадськості до контролю за діяльністю митних органів, що сприятиме прозорості їх роботи.

Реалізація цих завдань створює умови для формування ефективної, прозорої та підзвітної митної системи, яка відповідає європейським стандартам і забезпечує національні інтереси України в економічній сфері.

Другий напрям у контексті вдосконалення митної системи України передбачає розвиток системи інтегрованого управління кордонами (ІУК). Сутність цього напрямку полягає у впровадженні механізмів координації та взаємодії на внутрішньовідомчому, міжвідомчому та міжнародному рівнях для ефективної боротьби з економічними злочинами, що є ключовою умовою забезпечення національної безпеки в економічній сфері.

Інтегроване управління кордонами виступає головним інструментом вирішення проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням митної безпеки, захистом економічних інтересів держави, а також розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і міжнародної торгівлі. Його актуальність обумовлена необхідністю реагування на сучасні виклики у сфері безпеки та адаптації національної митної системи до європейських стандартів [53].

Для досягнення стратегічних цілей у цьому напрямі пропонується реалізація таких заходів:

1. Імплементация стандартів Європейського Союзу в національну систему митного контролю, що сприятиме гармонізації нормативно-правової бази України з європейським законодавством та підвищенню рівня митної безпеки.

2. Налагодження обміну інформацією між суб'єктами ІУК та проведення спільного аналізу ризиків, що дозволить оперативно виявляти загрози та посилювати координацію між різними органами.

3. Розробка та впровадження сучасної моделі взаємодії на національному та міжнародному рівнях, спрямованої на забезпечення ефективності спільних дій у сфері митного контролю.

4. Розвиток кінологічного забезпечення митних органів з акцентом на використання новітніх технологій для виявлення контрабанди та інших митних порушень.

5. Розширення міжнародного співробітництва, включаючи спільні транскордонні операції, обмін досвідом та участь у міжнародних навчаннях і тренінгах.

Третій напрям передбачає підвищення ефективності громадського контролю за діяльністю митних органів України. Участь інститутів громадянського суспільства у забезпеченні митної безпеки та захисті економічних інтересів держави є важливою умовою прозорості, підзвітності та законності діяльності митних органів.

Цей напрям спрямований на створення умов для гармонійної співпраці між митними органами та громадськістю, що включає такі ключові завдання:

1. Впровадження комплексу наглядових заходів, які здійснюють громадські організації для забезпечення дотримання митними органами законодавства та трудової дисципліни.

2. Моніторинг діяльності митних органів з боку громадськості, спрямований на попередження зловживань та покращення ефективності їхньої роботи.

3. Забезпечення умов для відкритого діалогу між митними органами та громадськими інституціями, що сприятиме формуванню довіри до державних інституцій.

4. Інформаційна підтримка громадськості щодо основних аспектів митної політики, що дозволить підвищити її прозорість та зрозумілість.

Одним із інструментів забезпечення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, який сьогодні потребує подальшого вдосконалення, є громадські ради, що функціонують при цих органах. У контексті розвитку та підвищення ефективності громадського контролю за діяльністю митних органів

України, а також удосконалення роботи Громадської ради при Державній митній службі України (далі – Громадська рада), зацікавленість виявляють як представники громадянського суспільства, так і самі митні органи [47].

Зокрема, через діяльність Громадської ради працівники митних органів України мають змогу отримувати актуальні знання та інформацію, зокрема у сфері захисту прав людини, шляхом організації тренінгів, семінарів та інших освітніх заходів.

Таким чином, Громадська рада виконує роль важливого комунікаційного інструменту між громадськістю, політиками, незалежними експертами, правозахисниками та працівниками митної служби. Вона сприяє налагодженню прозорих відносин між митними органами, підприємцями та громадянами, забезпечуючи отримання зворотного зв'язку щодо діяльності Державної митної служби України.

Діяльність Громадської ради дозволяє громадянам брати участь у процесах реформування митної служби України та сприяє демократизації її роботи. Члени Громадської ради також несуть відповідальність за ухвалення управлінських рішень, що стосуються взаємодії митних органів із бізнесом та громадянами.

Враховуючи зазначене, науковий підхід до вдосконалення громадського контролю за діяльністю митних органів, включаючи покращення функціонування Громадської ради, є важливим компонентом забезпечення митної безпеки в умовах європейської інтеграції. Це потребує поєднання аналітичного мислення, практичного досвіду та глибокого розуміння сучасних викликів у митній сфері з метою розробки ефективних рішень.

Отже, науково-дослідницькі шляхи вдосконалення управління у сфері запобігання та протидії контрабанді як фактору національної безпеки в умовах європейської інтеграції – це творчий процес, що вимагає наявності творчого мислення, практичного досвіду, глибокого проникнення в сутність фактів і явищ із використанням законів мислення з метою розв'язання наукових проблем (завдань) за напрямками діяльності органів влади, що реалізують митну політику.

Таким чином, нами запропоновано шляхи вдосконалення управління у сфері запобігання та протидії контрабанді в Україні (рис. 3.1).

Рисунок – 3.1. Шляхи вдосконалення управління у сфері запобігання та протидії контрабанді в Україні

Примітка. Складено автором за [47].

Основними завданнями у сфері протидії контрабанді є:

- забезпечення нормативно-правової та ресурсної бази для впровадження практик управління ризиками і оцінки можливостей у сфері запобігання та протидії контрабанді;

- модернізація інфраструктури прикордонних пунктів і підвищення ефективності митного регулювання;

- удосконалення механізмів кризового управління для реагування на загрози, пов'язані з контрабандною діяльністю, на різних етапах їх виникнення;

- розробка та впровадження нових інструментів для підвищення ефективності запобігання та протидії контрабанді;

- організація спеціалізованих курсів і короткострокових програм підвищення кваліфікації для посадових осіб митної служби, Державної прикордонної служби та інших правоохоронних органів, спрямованих на посилення їх спроможності протидіяти контрабанді;

- поширення серед населення знань, необхідних для належного реагування на загрози, пов'язані з контрабандною діяльністю.

Отже, вирішення проблеми контрабанди, яка справедливо може вважатися «економічним терористом» проти України, потребує комплексного підходу. Він повинен включати не лише посилення контролю на митниці та кордоні, а й активну боротьбу з корупцією, яка сприяє функціонуванню контрабандних схем.

Важливо також враховувати соціальний аспект у боротьбі з контрабандою. Це передбачає, зокрема, зменшення рівня безробіття у прикордонних регіонах, що є ключовим фактором зменшення кількості осіб, задіяних у незаконній діяльності. Таким чином, підхід до протидії контрабанді має об'єднувати правоохоронні, економічні та соціальні заходи задля забезпечення національної безпеки та економічного розвитку держави.

3.2. Зарубіжний досвід боротьби з контрабандою та можливості його використання у вітчизняній практиці

Практика митного регулювання більшості іноземних держав характеризується систематичним підходом до законодавчого регулювання питань митної справи. Світова спільнота усвідомлює, що розвиток міжнародної торгівлі є вигідним для всіх сторін, тому дотримання уніфікованих стандартів у митному регулюванні стає об'єктивною необхідністю.

У більшості країн митні кодекси базуються на положеннях Кіотської конвенції, Рамкових стандартів Всесвітньої митної організації та міжнародних угод. Найбільш досконалі принципи та стандарти ЄС у галузі митного регулювання зібрані в документі **Customs Blueprints** (Митні прототипи), який

є набором практичних заходів, розроблених європейськими митними експертами [52].

Практику митного регулювання в розвинених європейських країнах можна проілюструвати на прикладі митного пост-аудиту, що входить до 22 напрямів, передбачених Митними прототипами. У Франції митний контроль здійснюється за двома напрямками: формальним (вибіркова перевірка) та документальним (повна перевірка правильності оформлення та наявності необхідних документів). При цьому під час перетину митного кордону представники митних органів перевіряють лише 1% експорту та 5% імпорту, тоді як решта 95% вантажів проходить контроль упродовж 1-3 років після оформлення документів. Основними завданнями такого підходу є скорочення часу митного оформлення та підвищення ефективності виявлення порушень митних правил чи контрабанди [52].

У Великобританії, Португалії та Ірландії функції контролю за правильністю нарахування і сплати податків і митних платежів покладені на єдиний державний орган. Водночас у таких країнах, як Туреччина, Німеччина, Болгарія, Австрія та Італія, митні органи відповідають за митний контроль, а податкові органи — за контроль податків. Наприклад, у Болгарії створено Дирекцію «Наступного контролю» у складі Центрального митного управління, основною місією якої є розробка та впровадження методичних рекомендацій щодо здійснення пост-аудиту і дотримання митного та акцизного законодавства [37].

В Ірландії, як і в Україні, існує єдиний орган, що займається адмініструванням податків, зборів і митних платежів. У цій країні митний аудит здійснюється у формі документальних перевірок, які ініціюються контрольним органом протягом трьох років після подання декларацій. У Великобританії митний пост-аудит проводиться вибірково, головним чином щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та брокерів, які вважаються найбільш ризикованими. Обсяг і терміни перевірки визначаються митним офіцером залежно від конкретної ситуації.

У Японії митний аудит поширюється на імпортерів, які сплатили мита на суму понад 1 мільйон єн. Такий підхід спрямований на підвищення ефективності контролю та мінімізацію ризиків, пов'язаних із порушеннями митного законодавства.

Глобалізаційні процеси сприяють відкриттю державних кордонів для міжнародних транзакцій і стимулюють торгівлю, але водночас створюють умови для переміщення товарів поза митним кордоном або приховування їх від митного контролю. Це становить значну загрозу економічній безпеці, що вимагає пошуку ефективних заходів боротьби з контрабандою. Контрабанда товарів є однією з ключових проблем економічної злочинності, завдаючи серйозної шкоди економіці держави, соціальним цінностям та культурним основам суспільства.

Контрабанда негативно впливає на державні доходи, збільшує податковий тягар на офіційний бізнес, знижує інвестиційну привабливість, зменшує надходження іноземної валюти та сприяє нечесній конкуренції на ринку. Особливо актуальною ця проблема є для України. У відповідь на виклики, що пов'язані з контрабандою, Україна активно співпрацює з ЄС у сфері її протидії. Однією з ключових функцій держави є забезпечення правопорядку, захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, що реалізується через правоохоронну діяльність відповідних державних органів.

Посилення міжнародної співпраці, впровадження єдиних стандартів митного контролю та удосконалення механізмів пост-аудиту залишаються ключовими завданнями для зміцнення економічної безпеки та протидії митним правопорушенням.

У переважній більшості країн Європейського Союзу митні органи наділені розширеними правоохоронними повноваженнями, що дозволяє їм ефективно виконувати функції контролю міжнародної торгівлі та захисту ЄС від нечесної і незаконної торгівлі. Митні служби можуть проводити всі види перевірок, які вони вважають необхідними, у тому числі на основі аналізу ризиків. Митний кодекс ЄС регламентує загальні процедури для товарів, які ввозяться або вивозяться з митної території ЄС, і наділяє митні органи потужним арсеналом

інструментів для забезпечення безпеки вантажів. Завдяки цьому митниці відіграють роль своєрідної «вантажної поліції».

Межі вартості товарів, за які настає кримінальна відповідальність, значно варіюються у різних країнах ЄС. Наприклад, у Словаччині ця межа становить менш ніж 300 євро, тоді як у Португалії – понад 50 тисяч євро. Разом з тим прикордонний контроль здатен запобігти менш ніж половині всіх випадків нелегального переміщення товарів. Це пояснюється, зокрема, високою «окупністю» контрабанди. Наприклад, тютюнові вироби у Литві дорожчі у 3–4 рази, ніж в Україні, а у Великобританії їхня вартість зростає у 10 разів. Адміністративна відповідальність за контрабанду дозволяє швидко притягнути до відповідальності правопорушників, проте кримінальне провадження відкриває можливості для комплексного розслідування, спрямованого на встановлення організаторів злочинних груп. Хоча кримінальний процес є значно більш тривалим і складним, він дозволяє знешкодити всю злочинну мережу, що включає організаторів, а не лише припинити окремі партії контрабанди.

Однак правові системи країн ЄС уніфіковані лише частково, що створює певні труднощі для планування міжнародних операцій. У кожній державі існують відмінності у кваліфікації правопорушень, допустимих методах правоохоронної діяльності та способах використання доказової бази. Наприклад, у Німеччині порушення митного законодавства карається як адміністративними санкціями, так і кримінальною відповідальністю, проте остання не регулюється Кримінальним кодексом цієї країни.

У Фінляндії Кримінальний кодекс має окрему главу 46 «Злочини, пов'язані з експортом та імпортом». У цій главі визначені положення щодо «класичної» контрабанди (дрібної та звичайної) та включені такі злочини: незаконна торгівля імпортованими товарами, незаконні операції з імпортованими товарами, подання неправдивих даних щодо походження експортної продукції, а також низка інших правопорушень, пов'язаних із митним декларуванням.

Варто зазначити, що у Данії, Нідерландах та Сан-Марино також встановлена кримінальна відповідальність за окремі види контрабанди. Наприклад, у Данії це

передбачено ст. 289 і ст. 337 Кримінального кодексу, а у Сан-Марино – ст. 280 Кримінального кодексу, яка регламентує порушення, пов'язані з обігом алкогольних напоїв.

Міжнародні правоохоронні інститути, такі як Європол, ОЛАФ, Євроюст, а також новостворена Європейська прокуратура, допомагають у боротьбі з контрабандою та сприяють уніфікації підходів до розслідування міжнародних злочинів. Європейська прокуратура має повноваження для проведення незалежних розслідувань злочинів, які завдають значної шкоди бюджету ЄС, включаючи корупцію та шахрайство.

Таким чином, ефективність боротьби з контрабандою у ЄС забезпечується як адміністративними, так і кримінальними механізмами, що потребують взаємодії національних і міжнародних правоохоронних органів. Удосконалення законодавчої бази та розвиток міжнародного співробітництва дозволяють знизити рівень нелегального обігу товарів і мінімізувати економічні втрати для держав.

По-друге, у країнах Європейського Союзу діє стабільний і ефективний механізм протидії контрабанді, який базується на адміністративних, податкових і цивільно-господарських засобах. Ці стимули підкріплюються високим рівнем правосвідомості та законослухняності бізнесу й громадян, що є одним із ключових чинників успіху.

По-третє, аналізуючи європейський досвід боротьби з товарною контрабандою, варто враховувати, що Європейський Союз охоплює не лише високо розвинуті країни Західної Європи, але й держави Центральної Європи та Балтії. Ці країни, які або вже є членами ЄС, або мають чіткі європейські прагнення, багато в чому мають схожі виклики, як і Україна. Саме тому їхній досвід є особливо цінним для нашої держави.

Попри прагнення України досягти рівня розвитку найбільш розвинених країн Західної Європи, об'єктивні реалії свідчать, що через подібність правових традицій, актуальні проблеми перехідного періоду та близькість державних кордонів, Україні доцільніше орієнтуватися на досвід країн Центральної Європи

та Балтії. У цих країнах, як і в Україні, боротьба з товарною контрабандою залишається надзвичайно актуальним завданням.

Крім того, враховуючи відносно короткий період існування України як незалежної, правової та демократичної держави, їй бракує досвіду у вирішенні багатьох важливих питань, зокрема у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. У цьому контексті використання позитивного досвіду інших країн є доцільним і перспективним.

Вивчення та адаптація ефективних іноземних практик дозволять українським науковцям і практикам застосовувати найкращі методи, які вже розроблені, впроваджені й перевірені в інших країнах. Також це дасть змогу уникнути використання підходів, які виявилися неефективними або такими, що не виправдали себе.

Таким чином, орієнтація на міжнародний досвід, зокрема країн, які нещодавно долали подібні виклики, стане важливим етапом у вдосконаленні системи боротьби з контрабандою та незаконним обігом товарів в Україні.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проведено теоретичний аналіз, оцінено сучасний стан і виявлено основні проблеми, а також розроблено науково-практичні рекомендації для органів державної влади щодо реалізації політики економічної безпеки держави в межах їхніх повноважень через запобігання та протидію контрабанді.

Підкреслено, що необхідність удосконалення заходів боротьби з контрабандою в Україні обумовлена потребою не лише у виявленні та припиненні контрабандної діяльності, але й у створенні механізмів ефективного митного контролю та протидії тіншовим ринкам. Водночас, запровадження ефективних механізмів публічного управління в цій сфері сприятиме розвитку системи інтегрованого управління кордонами, зміцненню економічної стійкості національної економіки та забезпеченню її захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також створенню ефективної моделі боротьби з економічними злочинами.

Уряд постійно акцентує увагу на боротьбі з контрабандою, що є пріоритетним завданням для низки центральних органів виконавчої влади України. До них відносяться: Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ та інші органи виконавчої влади, які в межах своїх повноважень сприяють підвищенню ефективності заходів щодо запобігання контрабанді та незаконному продажу імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

До найбільш поширених порушень митного законодавства, виявлених посадовими особами митних органів, належать: переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю; недекларування товарів; подання неправдивих відомостей про вартість товарів і транспортних засобів; приховування товарів або їх недекларування. Однією з характерних рис

сучасного законодавства є чітке визначення ступеня відповідальності за вчинення незаконних дій у митній сфері.

Для підвищення ефективності протидії контрабанді в Україні необхідно вжити комплекс політичних та економічних заходів. Одним із важливих напрямів є вдосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності митних органів і розширення їхніх повноважень. Для забезпечення реалізації цих заходів, спрямованих на зниження рівня контрабанди, слід встановити певні вимоги, зокрема, підвищити рівень заробітної плати працівників митної служби та покращити їх матеріально-технічне забезпечення.

Також важливо надати митним органам право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Зміцнення боротьби з порушеннями митного законодавства неможливе без використання сучасних форм збору інформації. Оперативно-розшукова діяльність є найбільш ефективною, і, на мою думку, саме для ефективної боротьби з контрабандою митним органам України слід надати відповідні повноваження. Цей підхід є основним у діяльності митних органів провідних країн світу.

Визначено стратегічні пріоритети публічного управління у сфері запобігання та протидії контрабанді як складової національної безпеки України в контексті європейської інтеграції. До основних пріоритетів належать: відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного кордону та забезпечення верховенства права на всій її території; створення внутрішньополітичних умов для вирішення проблеми контрабанди, що включає не лише посилення контролю на митниці та кордоні, але й закриття прогалів на внутрішньому ринку, які сприяють контрабандним схемам; подолання безробіття у прикордонних регіонах; посилення юридичної відповідальності за переміщення підакцизних товарів через митний кордон України без митного контролю або з приховуванням від нього; імплементація європейських стандартів у сфері прикордонної та митної безпеки; розвиток системи інтегрованого управління кордонами; упровадження новітніх ІТ-технологій для мінімізації контакту митних посадових осіб із заявниками; зміцнення

економічної стійкості та захисту національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також формування ефективної моделі боротьби з економічними злочинами; забезпечення політичної підтримки України з боку Сполучених Штатів Америки в розбудові незалежної антикорупційної інфраструктури та інших напрямках.

Визначено джерела безпосередніх внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці України, пов'язаних із контрабандною діяльністю. До безпосередніх внутрішніх загроз відносяться: зміни в конфігурації політичних сил в державній владі, які не завжди спрямовані на боротьбу з контрабандою чи проведення необхідних економічних, безпекових та митних реформ у суспільстві; повільне впровадження євроінтеграційних реформ у сфері митної безпеки; недостатнє інженерно-технічне оснащення лінії державного кордону; проблеми кадрового та матеріально-технічного забезпечення Державної прикордонної служби України, митних органів Державної митної служби України та інших державних структур, які виконують контрольні функції на кордоні; корупція серед митного та прикордонного персоналу, посадових осіб державних і місцевих органів влади, правоохоронних органів, що забезпечують досудове розслідування справ про контрабанду, а також корупція серед суддів при винесенні вироків контрабандистам; недостатній рівень митного контролю міжнародних поштових відправлень через їх значну кількість; слабка комунікація органів державної влади з органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства, а в деяких випадках її відсутність.

Проаналізовано зарубіжний досвід функціонування систем митної безпеки у сфері запобігання та протидії контрабанді, який показує, що європейська та євроатлантична моделі митної безпеки є демократизованими правоохоронними структурами сучасного типу, пристосованими до сталого дотримання вимог законодавства в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Black Market Contraband Index. URL: <http://www.havocscope.com/products.htm>.
2. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням: Монографія / за заг. ред. В.О. Хоми, В.І. Царенка. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України : ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.
3. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <https://platforma-msb.org/analizobsyagiv-kontrabandy-v-ukrayini-masshtaby-pryaminepryami-vtraty-byudzhetu-ta-ekonomiky/>
4. Березовська Н.Л. Кримінальне право в умовах глобалізації: постановка проблеми. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 травня 2018 року. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», кафедра кримінального права, 2018. 260 с.
5. Бойко В.М. Історія митної справи в Україні /Бойко В.М., Багрій-Шахматов Л.В., Попов Г.В. К.: Видавець Вадим Карпенко, 2002. 52 с.
6. Булана В.В., Брендак А.І., Попель С.А. Система управління ризиками в митній сфері: сутність та базові принципи. Митна безпека. 2013. № 2. С. 11-16.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
8. Войцещук А.Д. Інституційні зміни управління митними ризиками в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 3. С. 15-21.
9. Войцещук А.Д., Гуцул І.А. Контрабанда культурних цінностей: сучасні загрози та шляхи їх подолання Успіхи і досягнення у науці: журнал. 2024. № 6(6) 2024. С. 44-57.

10. Волошин В. І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 4. С. 56-63.
11. Гавловська Н. І., Осадчук О.В., Рудніченко Є.М. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. Митна безпека. 2011. № 1-2. С.52-56.
12. Гаращук В. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: Фоліо, 2012. 176 с.
13. Годованець О.В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 20, ч. 1. С. 159-163.
14. Губа М.О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. Бізнес Інформ. 2014. № 11. С. 19-23.
15. Гуцул І. А. Імплементация досвіду зарубіжних країн в українську практику митного контролю. Економіка та суспільство, 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-47>
16. Гуцул І.А. Адміністративно-правові заходи зміцнення митної безпеки в умовах сучасних викликів. Актуальні питання у сучасній науці: журнал. 2024. № 8(26) 2024. С. 579-591.
17. Гуцул І.А. Сучасні виклики правового регулювання адміністративної відповідальності за незаконне переміщення товарів через митний кордон України. Наука і техніка сьогодні: журнал. 2024. № 8(36) 2024. С. 35-48.
18. Дорофеева Л.М. Взаємодія митних та правоохоронних органів у питаннях протидії контрабанді. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2024, Випуск 85. Ч. 2. С. 322–328. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/10/85-part-2.pdf>
19. Жаліло Я.А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.

20. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року №80731-Х. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
21. Кривіцький В.Б. Концептуальний базис парадигми митної безпеки України. Світ фінансів, 2018. Випуск 4.
22. Кривіцький В.Б. Мінімізація ризиків в контексті забезпечення митної безпеки України. Інноваційна економіка. 2018. Випуск 7-8. С. 76-83.
23. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17 січня 2020 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
24. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
25. Максимов О.В. Правове регулювання протидії контрабанді: історія питання. URL. <http://radnuk.info/statti/559-mutne/15127-2011-01-21-07-45-20.html>
26. Митна енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / за ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2019. 536 с
27. Митне право України : навч. посібн. / А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів : СПОЛОМ, 2017. 308 с.
28. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник/ за наук. ред. А.А. Мазаракі. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 560 с.
29. Митне право України: навчальний посібник /Курило Т. В. Львів: «Новий Світ-2000», 2013. 240 с.
30. Митний Кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
31. Митний кодекс України: практичні аспекти/ заг. редакція, Р.М. Насірова – Хмельницький: ФОП Крисюк, 2015. 852 с.
32. Митний статут за часів Австро-угорської імперії. URL: https://milnoblog.wordpress.com/milno_in_austro_hungary_empire/.
33. Митні прототипи: міжнародний документ. 2020. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/eu-training/customs-blueprints_en

34. Митне право України.: навч. пос. / Ю. М. Дьомін, С. Ю. Дьоміна, Н. М. Железняк, В. В. Суворов, О. Х. Юлдашев; за заг. ред. Юлдашева О. Х. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 232 с
35. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926
36. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: міжнародний документ від 18.05.1973 /База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_643
37. Молдован Е. С. Зарубіжний досвід автоматизації здійснення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон водними транспортними засобами. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 1. С.124-134.
38. Омельчук О.М., Войцещук А.Д., Гуцул І.А. Штучний інтелект у митній системі України: безпека та правове регулювання. Наукові інновації та передові технології: журнал. 2024. № 8(36) 2024. С. 616-630.
39. П'ясецька-Устич С.В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища в сучасній українській економіці. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. №28-1. С. 19–22.
40. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
41. Про затвердження положень про територіальні органи Держмитслужби: наказ Державної митної служби України від 29.10.2020 № 489. URL:<https://customs.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-teritorialni-organi-derzhmitsluzhbi-237>
42. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906 /База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

43. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

44. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону": Указ Президента України від 18 серпня 2021 року № 367/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

45. Слободян В.В., Хома В.О. Досвід взаємодії митних та правоохоронних органів Литовської Республіки з питань запобігання та протидії контрабанді. Сталій розвиток економіки, 2024. № 3 (50). С. 481–486. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1062/1018>

46. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(3). С. 39-42.

47. Стратегія інтегрованого управління кодонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019>

48. Сучасна митна енциклопедія / за заг. ред. Д.В. Приймаченка, В.В. Ченцова. Дніпро : УМСФ, 2024. 620 с. (Серія : «Митна політика»).

49. Угода між Державним митним комітетом України і Державним департаментом митного контролю Республіки Молдова про співпрацю в боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил від 20 березня 1993 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU93097R.html.

50. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27 червня 2014/База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

51. Сайт Держмитслужби (<https://customs.gov.ua/>)

52. Щербатюк Н.В. Організація митного контролю: європейський досвід. Часопис Київського університету права. 2020. №1. С.387-391.

53. Юрченко В. О. Кримінологічна характеристика запобігання контрабанді в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: спецвипуск. 2017. Ч. 2. С. 209–212.

54. Яромій І. В. Історико-правове дослідження становлення інституту порушення митних правил в Україні Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 125-129.

Виконав студент магістратури
спеціальності 072 Фінанси,
банківська справа та страхування
денної форми навчання

«30» січня 2024 р.

Підпис

Андрій Белецький

Ім'я, прізвище

Науковий керівник

к.е.н., доцент

«30» січня 2024 р.

Підпис

Інна Гуцул

Ім'я, прізвище

Робота допущена до захисту:

завідувачка кафедри

к.е.н., доцент

«30» січня 2024 р.

Підпис

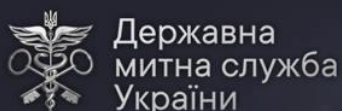
Алла КРУШИНСЬКА

Ім'я, прізвище

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Протидія контрабанді наркотиків у 2024 році покращилась на 40%:
митники виявлено 1140 спроб, - Державна митна служба України. @beneficiariaua
(<https://t.me/+kwEiK5CSwrc0ZGE6>)

customs.gov.ua   UkraineCustoms

Протидія незаконному переміщенню наркотиків у 2024 році

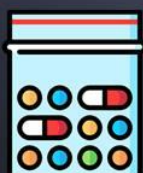
За 2024 рік митниці виявили
1 140 фактів незаконного переміщення
через митний кордон України:

наркотичних засобів: **75** кг

психотропних речовин: **1 085** кг

прекурсорів: **11 105** кг

ДОДАТОК В

Вінницькі митники запобігли незаконному переміщенню через митний кордон України наркотичних речовин

☑ Спробу незаконного переміщення через митний кордон України наркотичної речовини було виявлено працівниками Вінницької митниці спільно з прикордонниками у міжнародному пункті пропуску «Могилів-Подільський – Волчинець» м/п «Дністер».

☑ Під час здійснення митного контролю пасажирського потягу № 352 сполученням «Кишинів – Київ», який рухався в напрямку «в'їзд в Україну», при проведенні митного огляду під одним із вагонів над колісною парою на магнітах було виявлено пакет чорного кольору з білою кристалічною речовиною, схожою на PVP-сіль, з легким запахом ацетону, приблизною вагою 1000 гр.

☑ PVP — це вкрай небезпечний синтетичний сильнодіючий наркотик, після прийому якого спостерігається короткочасна й сильна інтоксикація, а також стійка фізична й психічна залежність уже за 2 прийоми. Відомий також під назвами «дизайнерський наркотик», «ванільне небо», «швидкість», «сіль», «альфа».

☑ За даним фактом працює слідчо-оперативна група Національної поліції України та Служба безпеки України, речовину вилучено.

☑ Попередня правова кваліфікація даного кримінального правопорушення – ст. 305 Кримінального кодексу України «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів».

ДОДАТОК С

➤ Понад тисяча прихованих пачок сигарет «позбавила» чоловіка «Audi Q7»

Безакцизні тютюнові вироби через українсько-румунський кордон переміщував 40-річний громадянин України, заздалегідь приховавши у спеціально виготовлених сховищах свого авто.

Для проходження митних формальностей на митному посту «Дякове» чоловік обрав спрощену смугу контролю «зелений коридор», аби швидко виїхати до Румунії. Своїми діями співвітчизник засвідчував, що дотримується митного законодавства і нічого потайки не переміщує.

Втім, під час перевірки транспортного засобу у днищі та вздовж двох порогів митниці виявили приховані 1220 пачок тютюнових виробів торгової марки «Compliment» без марок акцизного збору України.

Позаяк зазначені дії водія мають ознаки порушення митних правил, відносно нього складено протокол за ч. 1 ст. 483 Митного кодексу України. Санкція даної статті передбачає не лише штраф від 50 до 100% вартості предметів правопорушення, а й їх конфіскацію разом з автомобілем, який використовувався для переміщення прихованих у тайниках тютюнових виробів.

Сигарети та джип марки «Audi Q7» (2006 р.в.) вилучено до рішення суду.

Крім цього, митниця скерувала повідомлення до БЕБ про протиправне діяння за ознаками ст. 204 ККУ.

🌐 Сайт Держмитслужби (<https://customs.gov.ua/>)

ДОДАТОК Д

✓ Детективи Головного підрозділу детективів Бюро економічної безпеки України викрили власників однієї з компаній, які організували переміщення коштовних предметів розкоші через державний кордон України поза митним контролем.

→ З метою ухилення від сплати митних та інших загально обов'язкових платежів ювелірні вироби, діаманти та швейцарські годинники завозили контрабандою.

Надалі товари продавали на території України за готівку або криптовалюту через власний магазин, без сплати податків до Державного бюджету.

→ Правоохоронці в зоні діяльності ПП «Устилуг» Волинської митниці провели санкціонований обшук в рейсовому автобусі «Варшава – Київ», який вже після завершення митного оформлення прямував на в'їзд в Україну.

👮 Детективи БЕБ виявили та вилучили приховані годинники різних відомих марок, підвіски, браслети, запчастини до годинників тощо. Загальна вартість вилученого складає понад 10 млн грн. (https://t.me/esbu_gov_ua/6337?single)

ДОДАТОК Ж

У пункті пропуску «Порубне-Сірет», що на кордоні з Румунією, митники виявили у рейсовому автобусі, який прямував з Туреччини, незадекларований, прихований від митного контролю одяг, який знаходився у спеціально виготовленому тайнику.

ДОДАТОК 3

 Митники виявили у посилці рідкісний атрибут пожежника минулого століття

Київські митники стали на заваді незаконному переміщенню за кордон в міжнародному поштовому відправленні шолома пожежника 30-х років минулого століття, який має культурну та історичну цінність. Відправили цю пожежну каску з Києва до Шотландії.

Деяко кіншній на вигляд металевий головний убір, виявлений при митному огляді, мав явні ознаки старовини, тому митники віддали його на експертизу для встановлення належності знахідки до культурних цінностей.

Як встановили фахівці Національного музею історії України, металева каска - це шолом пожежного зразка 1923 року. Даний зразок був випущений у період 1936-1941 рр. Він широко використовувався вогнеборцями на всіх просторах СРСР аж до початку 1960-х років, хоча випуск цих шоломів припинився з початком німецько-радянської війни.

Експерти зазначають, що шолом належить до рідкісних збережених зразків форменого одягу службовців та робітників пожежних організацій СРСР, становить високу зацікавленість серед колекціонерів, має культурну та історичну цінність.

Згідно з чинним законодавством України, на вивезення культурних цінностей за кордон потрібні дозвільні документи. Таких документів митникам надано не було.

Стосовно відправника Київська митниця склала протокол про порушення митних правил за ст. 473 Митного кодексу України.

Шолом пожежника вилучили.

 Сайт Держмитслужби (<https://customs.gov.ua/>)

ДОДАТОК К

 Митники вилучили 2 кг галюциногенного мескаліну

Київські митники упередили незаконне пересилання у міжнародному поштовому відправленні з Перу до України особливо небезпечної психотропної речовини мескалін, обіг якої заборонено.

Під час митного контролю посилки, яка прямувала до Києва, митники виявили дві упаковки з маркуванням “Mucura” із зеленим порошком по 1 кг кожна.

Відповідно до Всесвітньої поштової конвенції, пересилання наркотиків і психотропних речовин забороняється в усіх категоріях відправлень.

Ефектом вживання мескаліну є зміни в мисленневому процесі та ейфорія, але, як наслідок також – втрата самоконтролю, депресія та суїцидальні настрої.

ДОДАТОК Л

© Ігор Тьшківчій (www.facebook.com/Ihor.Tyshkevich)